ISPOD PLOČNIKA

BESPLATNO!
Slobodarski dvomjesečnik
izlazi dvomjesečno, godina V, broj 10, ožujak/travanj 2011

Izbori ne nude izbor
Zašto ne glasamo

Kuda idu prosvjedi
Nezadovoljstvo se valja ulicama

Papiri kao vrijednost
Besmisao ekonomije

Nakon prošlosti koju ne možemo zanemariti, nužna je analiza onoga što smo nasljedili i gdje želimo ići
Anarhizam nakon ljevice

Problemu demokracije je nužno stalno se vraćati, dovoditi ga u pitanje i razotkrivati
Pod slovom D...

Osvrt na neke od kontradikcija u studentskom pokretu u Ujedinjenom kraljevstvu 2010. godine i njihov zahtjev za "pravom na obrazovanje"
Nada protiv nade: nužna izdaja

Uvodnik

Ispod pločnika je slobodarsko (ili anarhističko) glasilo, mogli bismo reći dvomjesečnik, jer nam je hvatanje i praćenje zadanog ritma zasad polazilo za rukom. Unatoč svijesti o nestalnosti vremena i njegovom neprestanom izmicanju, ovakvo nam definiranje u okvirima vremena ipak garantira željeni kontinuitet.
Osnovna ideja jest biti medij slobodarskog pokreta, te se može reći da na određeni način (iako ne u potpunosti) nastavljamo rad koji su započeli drugi objavljujući *Comunitas*, *Nećemo i nedamo*, *Zaginflatch* i cijeli niz drugih publikacija koje su obilježile godine rada slobodarskog pokreta kod nas. Unatoč tome što je propagandna bomba informacija odavno aktivirana, činjenica je da je njezin upravljač najčešće u rukama *masovnih medija* koji su oduvijek bili naklonjeni svim vlastima.
Upravo stoga postoje događaji i ideje koje se zaobilaze, kojima je neka nevidljiva ruka odredila mjesto ispod svakodnevnih senzacija i dnevnih kronika gradskih ulica. Jedna od ideja *Ispod pločnika* jest stoga da između ostalog bude prostor za takve, najčešće zaobilažene ideje, vijesti, stavove, razgovore i aktualne situacije slobodarskog pokreta. Uz različite prijevode, autorske članke, predstavljanja novih knjiga i drugih izdanja *Ispod pločnika* također nastoji pružiti otvorenu diskusiju teorije i prakse, odnosno papirnatih stavova i svakodnevnih postupaka, a ne samo periodično izdanje ideja na papiru. Sve je ovo ionako tek mali doprinos onome što pokret radi, ono ostalo i bitno događa se u svakodnevnom životu, na ulici, na radnom mjestu, u školi, na fakultetu, u našim međusobnim odnosima…
Raznolikošću stavova i ideja koje donosimo ili ćemo donositi želimo naglasiti važnost i nužnost propitivanja tuđih, ali i vlastitih stavova; nužnost diskusije i konstruktivne kritičnosti kojom istovremeno rušimo mit o objektivnosti i konstanti naših stavova jer oni niti to jesu niti bi takvima trebali biti. Želimo naglasiti nužnost promjene proizašle iz osobnog promišljanja iznesenih stavova, a ne puko usvajanje predstavljenih ideja. Uz sve to treba reći da stavovi izneseni u tekstovima nisu nužno stavovi iza kojih stoji uredništvo, već tekstove objavljujemo zato jer ih nalazimo zanimljivima i dobrom podlogom za diskusiju i razvoj rasprave.
I na kraju… u želji da dopremo do šireg čitateljstva, odlučili smo *Ispod pločnika* ostavljati i na frekventnijim kulturnim mjestima i knjižarama čiji popis možete naći na zadnjoj stranici…
Financiramo se donacijama, pa kada naletite na kutiju na kojoj piše "donacije", ubacite nešto, to će nam puno pomoći.
Trenutno nemamo fizičku adresu, a kontaktirati nas možete putem elektroničke pošte. Ukoliko želite pomoći na bilo koji način, poslati vijest/prilog, ili primati *Ispod pločnika* na svoju adresu, pišite na:
ispodplocnika@net.hr

Uvodni tekst u proljetni broj *Ispod pločnika*

Nezadovoljstvo se valja ulicama

Nezadovoljstvo koje se valja ulicama i koje zaokuplja pažnju medija i aktivista, kako lijevih, tako i desnih, ali i onih između ta dva kraja zamišljene političke skale predstavlja u najmanju ruku zanimljivu pojavu koja je spojila u ovdašnjoj realnosti do sad gotovo nespojivo, čime su prosvjedne šetnje postale događaj *naroda*, što god zapravo taj naziv značio u šarenilu motivacija, ideologija i interesa. Teško je da uopće bilo tko može pronaći zajednički naziv za to što se događa.

Ostaviti ćemo medijima da događajima smišljaju imena i stvaraju spektakl, jer ono što nas primarno zanima je sadržaj, a onda i način na koji se odvijaju prosvjedi.
Sadržajno gledajući, zahtjevi koji se uglavnom pojavljuju variraju od desno-populističkih koji ne zaziru od ksenofobije maskirane domoljubljem, do ljevičarsko-populističkih poruka koje pucaju na sentiment javnosti kroz opća mjesta socijalnih pitanja, a dominantna je ipak poruka odanih, poslušnih građana koji traže raspisivanje izbora, što je ujedno i jedino oko čega se prosvjednici slažu.
Uostalom, čini se da su upravo ti odani i poslušni građani, uglavnom srednji, donedavno povlašetni, sloj društva nositelji nezadovoljstva, jer baš njih je najjače pogodila kriza i panika koja je stvorena pa su zbog krize bezvrijednih papira nestale sve takozvane „pogodnosti", od kredita do debelih minusa, a troškovi života su dobili jedan realniji oblik. Većini društva je uvijek tako i jasno nam je da kriza uvijek traje, no kad pogodi srednji sloj, samo je pitanje vremena kada će se nezadovoljstvo preliti na ulice.
Pa i u tom iskazu nezadovoljstva, lojalni građani ostaju lojalni i dosljedni u svojoj poslušnosti pa im se zahtjev za raspisivanjem izbora čini razumnim, iako taj poziv prati nepovjerenje u sve stranke, što nas dovodi do apsurda i stalnog anarhističkog argumenta da izbori ne nude izbor.
Što onda prosvjednici žele postići izborima? Kao da postoji neka nada kako će, jednom kad izbori budu raspisani, na površinu isplivati neka nova, spasiteljska opcija koja će sve vratiti na staro, kad su *shopping* i potrošnja bili glavna grupna terapija pa će se vratiti i socijalni mir koji ni sad nije ozbiljnije poljuljan. Čak i ove grupne šetnje gradom i zajedničko izvikivanje parola imaju terapijski učinak jer daju osjećaj da se nešto čini, da je promjena

Distribucija i financiranje

Ispod pločnika želimo distribuirati na što različitijim mjestima. Ne postoji ciljana publika. Popis mjesta gdje ga je moguće pronaći nalazi se na zadnjoj stranici, a ukoliko želite pomoći u distribuciji, slobodno se javite putem e-maila i poslati ćemo vam željeni broj primjeraka.
Sav rad na *Ispod pločnika* je volonterski, a financira se isključivo donacijama i benefit događanjima. Zato će svaka donacija biti od velike pomoći. Troškovi koje imamo su tisak, poštarina i još poneki sitni trošak. Unatoč niskim troškovima, oni ipak postoje i moramo ih iz broja u broj pokriti, o čemu ovisi i naklada, a koju želimo povećati kako bi proširili distribuciju.

Novi i sve stare brojeve *Ispod pločnika* možete čitati na internetu:
http://www.ispodplocnika.net

nadomak. Ta doza adrenalina koju čovjek osjeti kad se nađe u masi koja složno izvikuje istu parolu je moćan trenutak čiji učinak nitko ne može negirati. Ima li tu nešto izvan toga, to je drugo pitanje.
Pa ipak, znači li to da je sve beskorisno? Ne, dobro je da su uvedene neke nove prakse, iako se to ne spominje toliko često, ali prosvjedne šetnje nisu prijavljene, što znači da su prosvjednici, svjesno ili nesvjesno poručili da je zakon o javnom okupljanju sranje, što je svakako dobro. No, istovremeno, baš kad nam se može učiniti da je ovo prvi znak pobune i jasna poruka o tome da nam sustav ne treba već da se sami možemo organizirati, sve se brzo vraća u domenu poslušnog i lojalnog građanskog prosvjeda koji policiji poručuje da ih voli, dijele im cvijeće i zahvaljuju na zaštiti. Upravo to, uz zahtjev za raspisivanjem izbora i zatvaranjem „lopova" (kao da kapitalizam sam po sebi nije razbojništvo), jasno daje do znanja da je ono što se traži „stroga, ali pravedna" država, koja će kroz policiju i druge nasilne institucije „dovesti stvari u red". Nije li sve to još jedan razlog za nekontrolirano lučenje adrenalina, ali ovaj put zbog straha od jačanja države i nasilnih institucija na kojima počiva, ali i društva koje je spremno podržati takvo rješenje?
Ono što najviše zabrinjava je da se ne traži promjena stanja, već njegova reforma, popravljanje, jačanje sustava koji će nam onda dati „sigurnost", bila riječ o pravima, plaćama, poslu, korupciji... Umjesto da se radi na uništavanju robovskog odnosa, radi se na njegovom produženju, ali na „humaniji" način. Da ne kažemo „demokratičan" pa da možemo sami odlučivati tko će nas i na koji način iskorištavati.
Sami prosvjedi teško mogu nešto promjeniti. Ipak je tu uvijek riječ o spektaklu, javnom okupljanju radi slanja poruke, ali i odmjeravanja snage. Svoju svrhu mogu imati tek kao odjek nečega što se događa drugdje, unutar naših zajednica, grupa, škola, kvartova, sela... Gdje se događa drugačije organiziranje koje nadilazi sve ono što imamo danas ili što su nam u prošlosti pokušali podvaliti kao „narodne" sustave i vlasti. Bez te vrste sukoba, koji je baziran na autonomiji od sustava, ali i jasnoj ideji da sustav nije tu kako bi služio nama, već da nas koristi kao sluge, neće biti ni konkretnih promjena.
Kroz koji mjesec, kad se održe izbori, mi i dalje nećemo imati izbora, kao niti masa nezastupanih, o čijim interesima niti jedna vlast ne može niti želi brinuti. Svi mi, nezastupani, moramo postati i neposlušni, što je jedini način da prestanemo igrati igru zacrtanu unutar granica sustava koji će učiniti sve da nas sjebe.

Knjižara i sapunoteka

Otvorena knjižara Što čitaš? u Zagrebu

Nakon nekoliko godina djelovanja bez vlastitog prostora, Što čitaš? je opet otvorio knjižaru i nešto više od toga. Udružili su snage sa Sapunotekom i zajednički ušli u projekt dućana.

Dućan/knjižara se nalazi na adresi Gundulićeva 11 (u dvorištu) i otvoren je svaki radni dan od 10:00 do 20:00, subotom do 14:00.
Dućan je teško promašiti, osim što se na ulici nalazi reklama i izlog, kad se nađete u blizini, nos će vas odvesti do samog ulaza jer se ulicom širi miris sapuna i druge prirodne kozmetike koju izrađuje Sapunoteka.
I dok Sapunoteka proizvodi širok izbor ručno rađenih prirodnih sapuna i prirodne kozmetike, Što čitaš? uz sve što inače imaju u webshopu (knjige, majice, bedževi...) polako okuplja sve one koji vole sami izrađivati stvari - od torbi, odjeće, fanzina... Puno je stvari koje se već nalaze u dućanu, a otvoreni su za sve prijedloge i rado će surađivati sa svima koji nešto sami rade.
Naravno, za Što čitaš? je fokus i dalje na knjigama pa su se potrudili oko toga da pokriju širok raspon tema, od anarhizma do feminizma, od ekologije i održivog življenja do uradi sam/a priručnika, od književnosti i suvremene umjetnosti do underground stripa i fanzina... Knjige su nove i antikvarne, a uz domaće naslove tu je i izbor literature na engleskom, koja također pokriva spomenute teme... A ako sve ovo nije dovoljno da dođete do Gundulićeve 11 i provjerite što se sve nalazi u dućanu, onda jednostavno svratite i pokupite besplatnu literaturu koje ne nedostaje! Uostalom, cilj je da na kraju sve bude besplatno... Do tada, svakako svratite na **www.stocitas.org** gdje se nalazi puno besplatnih tekstova i knjiga koje možete čitati na webu ili ih skinuti na svoje računalo, printati i činiti s njima što vas je volja.
Na kraju ne treba zaboraviti spomenuti da je ovo ujedno i nova točka (uz sve one koje su već navedene na zadnjoj stranici) gdje možete pokupiti nove i stare brojeve Ispod pločnika.

Anarhistička knjižnica na vašem računalu

Objavljen je novi torrent za Anarchist Library

Anarchist Library (Anarhistička knjižnica) je mrežni projekt koji objavljuje anarhističke tekstove i besplatno ih distribuira, a početkom listopada je objavio novu verziju torrenta sa kompletnim sadržajem knjižnice, tako da sad možete jednim klikom skinuti sve tekstove objavljene do 1. listopada.

Torrent sadrži sve što je objavljeno i to u tekstualnom obliku, kao pdf i kao EPUB, što je ujedno i novost na stranicama Anarchist Library. Image file možete spržiti na CD i slobodno distribuirati ili ga otvoriti na svom računalu te pregledavati i koristiti pojedine tekstove.
Torret možete preuzeti na http://theanarchistlibrary.org/docs/TheAnarchistLibrary-2010-10-stable.torrent
Jedino što vas knjižničari mole je da budete strpljivi tijekom skidanja i da nastavite dijeliti torrent nakon što ga skinete.

Osvrt na neke od kontradikcija u studentskom pokretu u Ujedinjenom kraljevstvu 2010. godine i njihov zahtjev za "pravom na obrazovanje"

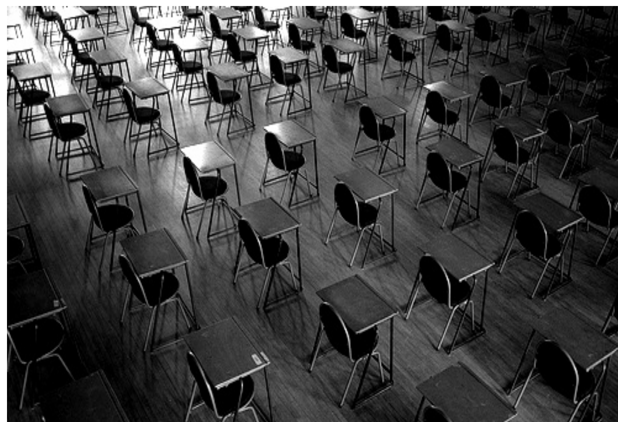
Nada protiv nade: nužna izdaja

Što im je oduzeto da su toliko ljuti? Nada, eto što. Nada, i krhki mjehurić društvenih težnji koji nas je održavao kroz desetljeća rastuće nejednakosti; nada i vjerovanje da predanim radom, poslušnošću i kupovanjem pravih stvari barem neki od nas mogu dobiti dobre poslove i sigurna mjesta za život koja su nam obećana.
- Laurie Penny, New Statesman, 3.12.2010.

Jedna fotografija iz dana pokreta oslikava konkurentne vizije nade. Čizma kroz prozor Millbanka nahranila je snove o otporu za kojim su mnogi ljevičari čeznuli otkad su krenule priče o mjerama štednje. Ista čizma naznačila je pitanje koje je proizašlo iz sveučilišnih okupacija koje su od tada buknule: što je točno to čemu se nadamo? Pitanje kako su studenti inspirirali ljude na akciju, uključivanje i organiziranje protiv vladinih mjera štednje važno je pitanje. Ono je također u potencijalnom sukobu s nekima od studentskih stajališta. Treba biti jasno da nije nužno (čak ni primarno) ni sveučilište ni njegova obrana to što pokreće želje i snove ljudi izvan studentskog pokreta. Obrana "prava na obrazovanje" možda jest ono što je potaklo studentske pobune, ali oni od nas koji nisu studenti privučeni su jer više od svega želimo pružiti otpor i boriti se. A, da bi to mogao, moraš znati da je otpor moguć, da nećeš biti sam, i da možeš pobijediti. Otpor mjerama štednje do sada je najvećim dijelom bio rutinski i neinspirativan – red štrajka, red opljačkane radne snage.
Sitne pobjede i tisuće riječi govorile su o neizbježnom ustanku, insurekciji protiv restrukturiranja. Čizma koja je razbila prozor ponijela nas je iznad retorike i čežnji. Pokazala je gnjev i spremnost na borbu. Pokazala je nemoćnu i nepripremljenu policiju, razvaljene urede torijevaca i prekrasno preobilje insurekcijskog pokreta. Inspirirala je jer je bila istinski magična, i ljudi su mogli sami vidjeti da se bitke mogu dobiti, da će se ljudi boriti, te da je pobjeda moguća.
Ali, gdje je iza ovoga podrška "pravu na obrazovanje"? Zbog toga su neredi počeli, to je poveznica demonstracija, štrajkova i okupacija. Rezanje državne potpore za obrazovanje, ukidanje čitavih sveučilišnih odjela i neizmjernog broja zaposlenika te povećanje školarina. Restrukturiranje je napad na "obrazovanje" kakvo postoji na sveučilištima: potpuna revizija prava na pristup. Možda se uzima zdravo za gotovo da svi "mi" podržavamo pravo na obrazovanje i da smo svi ujedinjeni u obrani sveučilišta. Ali, što ako nismo?
Što ako smo ujedinjeni u gnjevu, a ne u nadi? Što ako smo ujedinjeni samo za borbu, ali ne i za pobjedu?
Laurie Penny pogađa motivaciju iza nereda – nada. Ili radije, restrukturiranje nade i njena buduća oskudica. Restrukturiranje i oskudica jer nada nije nešto vječno i neopipljivo. Nada je materijalna, proizvedena i distribuirana kroz društvene kanale i institucije. Institucije poput sveučilišta.
Što smatramo pod društveno proizvedenom nadom? Različita društva proizvode različite

vrste nade. Zapravo, svako društvo proizvodi različite vrste nade. Nada je mobilizirajuća i organizirajuća sila koja određuje smjer i mogućnosti naših života. Kao što sjećanje oblikuje naše razumijevanje prošlosti i onoga što smo sada, nada oblikuje pogled na budućnost – što će biti, što bi moglo biti, tko i kako ćemo postati više od onoga što smo danas. Nada i sjećanje daju svrhu našem djelovanju: daju smisao našim životima.
U svakom društvu postoje konkurentske verzije nade, ali postoji i hegemonijski oblik nade. Za nas koji živimo u rastuće neoliberalnom svijetu, taj hegemonijski oblik je težnja. Ne težnja u smislu težnje za veličinom u nekom grčkom herojskom smislu, ili nešto romantično i šareno. Ne, za nas težnja ima određenu boju i nijansu – znači društvenu mobilnost. Znači bolji posao, više novca, više stvari i viši rang u karijeri. Nada je u našem svijetu individualna, nikad kolektivna – nada poduzetnika koji sanjaju o velikom uspjehu. Ne samo uspon na ljestvici, nego i pobjeđivanje svih drugih. Nadamo se društvenoj mobilnosti. Koja je upravo onakva kakvom je Penny opisuje, kao i većina uličnih plakata. Nada, dominantni oblik nade, jest da budeš uspješniji od svojih roditelja.
Nada nije pravilno raspodjeljena – koja nadanja postoje i tko im ima pristup ovisi o tvojem statusu (jesi li siromašan, ili crn, invalid, žena, mlad, živiš u području, itd.). Neoliberalna nada – težnja – sve više je ograničena na sve manji krug ljudi: one koji dobro prolaze u trenutnoj krizi; one koji su iznad zaštitnog sloja "stisnute sredine". Za ostale postoji lutrija. (Da ne bi bilo zabune, već neko vrijeme postoje "beznadnici" - potklasa koja živi neku vrstu društvene smrti besmislenih, besciljnih života, skrivenih iza brojnih zabrana[1]. Ali, ovo postaje norma mnogim ljudima.)
To pak vodi oskudici nade i rastućem broju ljudi osuđenih na društvenu smrt – život bez budućnosti i time bez značenja. Život u zamci bez mogućnosti izvlačenja. Ovo proizvodi krizu nade koja se može manifestirati na brojne načine. Najočitiji je zamjeranje onima koji kao da je još imaju. Vidljivo je i u očajničkim pokušajima da se sačuva nešto nade – kroz sjećanja o privilegijama nacionalnosti, rase i roda (poput onih koje potiče Britanska nacionalna stranka).
Trenutna kriza označava zaokret od miješane ekonomije nade – gdje neoliberalna politika i subjektivitet pritišće starije oblike prava i ideala pravednosti i društvene mobilnosti. Proživljavamo porodiljne bolove istinskog neoliberalnog doba gdje su značenje, nada i sama budućnost u oskudici i izvan dohvata većine nas.
Ovdje, na prijelomu novog društvenog poretka i urušavanju preostalih prava države blagostanja, na restrukturiranje nade općenito se gleda kao na krizu nade. Ulazimo u doba oskudice budućnosti.
Jasno je da se studenti bune protiv gubitka te nade i budućnosti. Društvena mobilnost je na udaru. "Stisnuta sredina" i njihova djeca postat će, poput postojeće potklase, fusnota većih i sjajnijih priča o uspješnim profesionalcima. Studentska pobuna prva je od otvorenih pobuna protiv širenja društvene smrti i rušenja šire cirkulacije težnji.
Dakle, gubitak prava je stvaran, kao i pobuna. Ali, ovdje moramo zastati i zapitati se je li to kraj priče koju čizma ima za ispričati. Je li taj klinac koji je razbijao prozor stvarno samo želio biti bolje nego njegovi roditelji? Je li stvarno želio sačuvati sveučilište takvime kakvo jest?
Vratimo se na ideju iza neoliberalnih težnji – društvenu mobilnost.

Društvena mobilnost znači napredovanje, znači da ti ide bolje nego tvojim roditeljima i kolegama: znači da dok se ti krećeš, drugi ljudi moraju ostati na mjestu. Društvena mobilnost zahtjeva i pobjednike i gubitnike. Nada – ili težnja – potvrđuje svijet nejednakosti u kome živimo. Obrazovanje – formalni proces diferencijacije, koji neki završavaju s diplomama i kontaktima, a drugi s poslovima bez budućnosti – jest sastavni dio stvaranja i održavanja te nejednakosti. Potvrđuje ulogu sveučilišta u nejednakoj raspodjeli značenja, mogućnosti, plaća i drugih oblika društvene smrti. Postavljeno ovako, pravo na obrazovanje znači slobodu da budeš nejednak. Pravo na obrazovanje podupire mit o meritokraciji – mit da vrijednim radom i sposobnošću, a ne vezama, klasom i privilegijama, ljudi postižu to što jesu. Pravo na obrazovanje znači da, ako si uspješan na standardiziranom testu (čemu pomaže imućnost, pohađanje pravih škola i stabilna obitelj), zaslužuješ ići na sveučilište i osigurati si mjesto pri vrhu društvene hijerarhije (pod uvjetom da uspiješ upisati relativno pristojno sveučilište, iako je pitanje koliko će "loših" ostati nakon rezanja troškova). Iznevjerenje prava na obrazovanje – bilo nedostatkom posla za diplomirane (kao što je trenutno za trećinu postojećih diplomaca) ili povećanjem troškova za "dobivanje" diplome, čime ostaje dostupna samo veoma bogatima – iznevjerenje je prava da ne budeš radnička klasa.
Gledajući na ovaj način, kroz razbijeno staklo, možemo vidjeti da je pobuna otišla dalje od običnih težnji. Kao što su i okupacije sveučilišta otišle dalje od običnog pitanja "prava na obrazovanje". Zadovoljstvo sudjelovanja u pobuni nadilazi granice želje pješaka da nastavi ravno.
Ali, ovdje se svi (i oni koji su studenti i oni koji nisu) nalazimo u dvostrukom čvoru. Moramo braniti pravo na mobilnost u postojećem svijetu – obrana mobilnosti je obrana postojećih života i stvarnih mogućnosti za značajnom društvenom egzistencijom. A moramo braniti i postojeći budžet za obrazovanje. Odbiti platiti više za obrazovanje znači braniti uspjehe prijašnjih generacija i doprinose. Upravo to mnogi studenti (i mnogi njihovi pobornici) rade. Ali, braneći to, zapravo branimo najsvetiju neoliberalnu slobodu – slobodu za nejednakost. Obrana te slobode znači obranu sveučilišta kao filtera koji nas segregira u educirane i needucirane, na one s pristupom "profesionalnoj karijeri" i one bez. One sa smislenim životima i one bez njih.
Zato moramo otići dalje od puke obrane. Pobuna je isto toliko vezana uz snove koji tek moraju postati mogući koliko je vezana uz gubitak postojećih prava. Postoje nade koje leže uspavane ili skrivene, a koje nam govore o drugačijim načinima postojanja, o drugačijim vrstama snova i budućnosti. Kriza nade i nadolazećih mjera štednje za budućnost mnogim ljudima je izdaja koja omogućuje drugačiju vrstu nade – nadu protiv nade, silom protiv težnji i hladnog konformizma.
Studentske pobune su, dakle, napukline u fasadi. Studenti osjećaju da im se mijenjaju životi te da se mit o mobilnosti koji je u proteklim godinama podupiralo sveučilište neće ostvariti. Ovi prosvjedi prvi se u Britaniji opiru mijenjajućem značenju nade i oskudici snova koja nastupa u neoliberalnoj budućnosti.
Ali, da budem iskren prema pobuni i obećanju drugačije vrste nade, čin izdaje je nužan. Izdaja sveučilišta i obrazovanja kakvo postoji. Jer, tu se zatvara puni krug.
Ako prosvjedi i okupacije ističu samo važnost obrazovanja i nužnost obrane sveučilišta, ljudi će se brzo osuti. Ljudi sada jasno mogu vidjeti što je sveučilište.
Staklo je razbijeno. Možemo jasno vidjeti da je sveučilište stroj koji stvara društvenu smrt. S vremenom će ispariti nadahnuće početne borbe i pobjede te će smisao pobune morati stajati sam za sebe. Ako je smisao pobune samo vraćanje stroja, obrana pravo na nejednakost, možemo se nadati samo neuspjehu.
Ali, ako borba dovodi u pitanje sâmo postojanje takvog stroja i ponovno otvara pitanje učenja nasuprot obrazovanju – samorazvoja, istraživanja vlastitih interesa i sklonosti, dopuštanja znatiželji i želji da nas vode; ukratko: učenje kao način stvaranja novih mogućnosti i značenja – tada bi prozor mogao ostati razbijen dugo vremena.

Nic Beuret / Libcom, prosinac 2010.

BILJEŠKE

[1] Mislim na hegemonijski oblik nade. Oni kojima je nada u konvencionalnom normativnom smislu uskraćena često se odupiru proizvodnjom alternativnih pogleda i snova: drugih vrsta nade i odnosa, često otvoreno odbijajući okove konvencija i etiku težnje.

Problemu demokracije je nužno stalno se vraćati, dovoditi ga u pitanje i razotkrivati

Pod slovom D...

Mogli bi se zapitati da li uopće ima smisla još jednom raspravljati o (naizgled) sporednoj temi, usporedimo li je s urgentnim pitanjima kao što je, na primjer, aktualna kriza. Izgleda da su već sve rekli o demokraciji, kako njeni neprijatelji tako i njeni pobornici i reformatori. U kapitalističkim, takozvanim, razvijenim zemljama poželjno je javno izražavati nezadovoljstvo zbog zastarjelih parlamentarnih metoda i dezinteresa koji potiču. Nijedan birač ne misli da bi njegov glas mogao korjenito promijeniti njegov život. No ipak, čim osjeti da je nešto u igri interes oživljava.

U SAD-u politika čak sliči na *show* i *business* u kojem se milijuni poštenih ljudi mobiliziraju da bi riječ njihovog kandidata ušla u Bijelu kuću. Govori se o proširenju područja demokracije, da bi trebala postati participativna, sići na ulice, ući u kvartove, u škole, a neki sanjaju da je uvedu i na radna mjesta. Iako se demokracija ne doživljava kao odgovor na sve probleme, ona ipak izgleda kao odgovor koji sadrže sve druge. Naspram demokracije svaka kritika postaje sumnjiva, tim više ako kritika cilja na besklasno društvo, bez radnika i kapitala, bez države. Inače, javno mnijenje pokazuje razumijevanje (iako uz osudu) prema "reakcionaru" koji mrzi demokraciju zbog ljudske nesposobnosti samoorganizacije i samoupravljanja, zato što to ulazi u igru uloga. No, onaj tko odbija demokratski princip u sâmo ime sposobnosti samoorganizacije, smatrajući demokraciju neprikladnom za emancipaciju proletera i čovječanstva, on je osuđen na neshvaćenost. U najboljem slučaju, biti će smatran provokatorom i ljubiteljem paradoksa, a u najgorem zavedenim intelektualcem koji će nakon dugog odbijanja demokracije postati kao oni koji su je najviše napadali: fašisti.

Ako će "emancipacija radnika biti djelo samih radnika", očito je da izrabljivani, pokoreni, prokleti ove Zemlje, moraju odbiti ono što ih drži u pokornosti ("ni Boga, ni Cezara, ni tribune") i u tu svrhu stvoriti vlastite instrumente rasprave, odluke i upravljanja. Zar nije ovakav oblik kolektivne slobode upravo ono što se obično naziva *demokracijom?* Riješenje pokazuje odliku jednostavnosti: da bi se promijenio svijet i zajamčio najbolji mogući život čovjeku, zar ga nije najbolje zasnovati na institucijama koje nude najveću slobodu izražavanja i odlučivanja što većem broju osoba? Proleteri, pokoreni, izrabljivani, u svojim borbama često zahtijevaju demokraciju i izražavaju želju za uvođenjem konačno autentične demokracije. Rasprava je gotova, kritika demokracije već na samom startu kreće poražena.

Srž problema

Demokracija se predstavlja istovremeno kao nedostižan cilj i najbitniji, neupitni ideal ljudskih bića, kolektivni oblik njihove slobode. Demokracija kao organizacija našeg društvenog života koja treba što više voditi računa o potrebama i željama svih nas.

No, pojavljuje se jedan prigovor: kako ostvariti sličan cilj između pojedinaca koji imaju različite interese, to jest oprečne, što susrećemo u svim društvima, uključući i naše? Demokratskom idealu treba, dakle, pridodati još jedan: potrebno je da se zajedničke odluke donose u uvjetima *jednakosti* između svih. Da se ne bi zadovoljili pukom političkom jednakošću, zbog koje građani raspolažu pravima ali ne i stvarnom vlašću, *prava* demokracija zahtijeva socio-ekonomsku jednakost, bez bogatih i siromašnih: raspodjela (i reorganizacija)

bogatstva dozvolila bi napokon pravednu diobu moći odlučivanja o krupnim pitanjima, dostižući na taj način, osim formalnu, realnu demokraciju. Međutim, premda je raspodjela, osnovan i preporučljiv ljudski postupak, omekšala društveno pitanje, ne znači da ga je i riješila: nijedan prorok, nijedan moralist nije nikada uvjerio bogate i moćne da ravnomjerno raspodjele vlastitu imovinu i vlastitu moć. Moramo priznati da ovoj realnoj demokraciji nedostaje realnosti.

Demokracija je sama po sebi kontradiktorna: tvrdi da jamči jedan osnovni element koji joj neprestano izmiče. Ipak, rijetki su oni koji toleriraju kritiku, zato što izgleda da demokracija nudi najbolje moguće područje milenijskog napora za emancipaciju čovjeka. Jasno je je da svaki otpor izrabljivanju i svaki pokušaj stvaranja svijeta bez izrabljivanja prolazi kroz odbijanje nadzora izrabljivača nad izrabljivanima. Ili bolje rečeno, borba protiv unutarnjeg pravilnika tvornice, protiv kazni i prijetnji otkazima, protiv mješavine autoritarizma i paternalizma, to jest onog što se od XIX stoljeća naziva *despotizmom poduzeća*, borba protiv vlasničke pljačke fondova socijalnog osiguranja, protiv kontrole nad životima izvan poduzeća, ne znači samo odbijanje ovisnosti o sitnom šefu, o vlasniku, o vjerskom, političkom ili sindikalnom vođi. Ova negacija sadrži i afirmaciju: skicu neposrednih odnosa, solidarnih, nekonkurentnih, što implicira nove oblike skupova ili odlučivanja. Društveni pokret si obično postavlja pitanje: "*Tko zapovijeda?*". U protivnom, bez procedura i struktura drugačijih od onih koji je dodijelio ustanovljeni poredak, tko je "dolje" sam se osuđuje da bude tretiran kao *inferiorna* osoba. Radilo se o *komuni*, *komitetu*, *kolektivu*, *vijeću*, *sovjetu* ili jednostavno o *glavnoj skupštini*, svi ti oblici izražavaju međusobno samopriznanje sudionika pokretu: putem ovih oblika sloboda i bratstvo proživljavaju se na djelima. Pitanje je da li ovi oblici stvaraju pokret ili ga samo izražavaju? Zato što je obilježje demokracije predstaviti prostor-vrijeme rasprave i odluke kao primarni *uvjet* društvenog života (dakle, svake pozitivne promjene), a ne kao potreban trenutak društvenog života (to jest, svake pozitivne promjene).

Westminster nije Akropola

Prvi preduvjet za shvaćanje realnosti zvane "demokracija" je postaviti na odgovarajuće mjesto, što znači u povijest, riječ koja je toliko neprikladna onom što označava već dvjesto godina.

Moderna vremena su dodijelila, u biti, novo značenje pojmu rođenom u antičkoj Grčkoj i danas gotovo svi, od čovjeka s ulice do akademika i militanta, definiraju "demokracijom" Atenu iz V stoljeća pr. Kr. ili suvremenu Švedsku. Isti oni koji odbijaju – s punim pravom – govoriti o pretpovijesnoj "ekonomiji" ili o "poslu" u amazonskom plemenu, ne primjećuju anakronizam pri korištenju iste riječi za sistem u kojem je biti građanin značilo (teoretski, ali često i u praksi) *upravljati i biti upravljan*, za sistem u kojem se građansko pravo za 99% građana svodilo na *pravo da budu zastupani*.

Postojalo je vrijeme kad se nismo toliko ustezali priznati duboki jaz koji razdvaja ova dva značenja. James Madison, jedan od očeva američkog ustava, pravio je razliku između *demokracije* "u kojoj se narod sastaje i osobno vrši vlast" i *republike*, riječ latinskog podrijetla, u kojoj se narod "okuplja i upravlja putem svojih predstavnika i agenata". Pojava moderne birokratske države, koje se plašio Madison, pretvorila je "demokraciju" u sinonim da vlast proizlazi iz naroda i da se vrši u njegovo ime.

Gotovo se svi komentatori žale na limite grčke demokracije, iz koje su bile isključene žene, robovi i stranci, ali se vesele činjenicom da se moderni *demos* otvara sve širim kategorijama stanovništva. Ideal demokratskih radikala bio bi *demos* koji bi uključivao sva ljudska bića koja nastanjuju određeno područje. Međutim, zaboravljaju da atenski građanin nije bio takav samo zato što je bio ljudsko biće, posjedovao je građansko pravo pošto je bio suvlasnik *polisa*, ili konkretnije rečeno bio je sitni ili krupni zemljoposjednik.

Demokratski sistem je uspijevao upravljati većim dijelom kontradikcija jedne ljudske zajednice (muškarci i glave obitelji), nepopravljivo podijeljene progresivnom ekonomskom nejednakošću.

Upravo iz razloga što je bila ograničena na grupu ljudi koji su dijelili esencijalnu stvar (stvarno upravljanje društvom, mada nagrizano akumulacijom bogatstva pojedinaca), grčka je demokracija mogla ostati, da upotrijebimo modernu riječ, "predstavnička", iako uz krize i prekide. U današnjoj Europi i SAD-u ne može se ništa usporediti s *demosom* iz Periklovog doba. Naše doba oživljava prošlost kako bi nas uvjerilo da su civilizirani ljudi oduvijek težili demokraciji. Nije to prvi put. Ako ga primijenimo na društva koja pokreće odnos kapital/rad, pojam "demokracija" reći će nam više o onom što ova društva misle o sebi nego o njihovom realnom funkcioniraju.

Izrabljivanje i/ili vlast

Nejednakost, siromaštvo i bijeda postoje zato što neki odlučuju za sve? Ili neki monopoliziraju odluke zato što su već bogati i moćni? Uzaludno pitanje.

Napisane su hrpe knjiga i članaka kako bi se pobila marksistička tvrdnja da "ekonomija" može gotovo sve objasniti. Ovisi što se podrazumijeva, na primjer, pod ekonomijom, definiranom relativno autonomnom zbiljom samo u kapitalizmu. U svakom slučaju, vlast ne možemo objasniti "ekonomijom", isto kao što ne možemo uzrok rata tražiti samo u obnovi profita. Politika nije preslika ekonomije: u građanskim demokracijama krupni vlasnici ne postaju automatski predsjednici ili ministri, ili se to rijetko događa. Ista socio-ekonomska baza može koegzistirati u različitim političkim oblicima, čak i suprotnim. Na primjer, na čelu kapitalističke Njemačke bila je najprije monarhijska kasta, zatim građanska, pa nacionalističko-rasističko jednostranačje, nakon 1945. građanstvo na zapadnoj strani, a birokracija radničkog podrijetla na istočnoj, a onda ponovno građanstvo u ujedinjenoj zemlji. Povijest nudi mnogo primjera različitosti između političke vlasti i ekonomskih moćnika, te modernih primjera *antiburžoaske* države koja nameće kapitalistima opći interes sistema. Sam Bismark je, tijekom jednog štrajka u Ruhru, prisilio vlasnike na povećanje dohodaka. Iako u Europi novac obično donosi i moć, na Istoku i u Africi upravo vlast često donosi bogatstvo, putem obiteljske ili klanske aproprijacije državnih resursa, nadasve putem zarade ili prisvajanja vanjske trgovine. Nije potrebno vratiti se u prošlost da bi naišli na čelnika *polisa* ili države koji nameće svoju volju bogatima da bi prisvojio bogatstva: Putinova Rusija nam nudi suvremeni primjer.

No, ipak se u većini slučajeva politički vođe i vlasnici zemlje, trgovine i industrije ujedinjuju ili postaju jedno tijelo. Vladati ljudima često ide ukorak s njihovim upošljavanjem. Ova se dva oblika vlasti ne razlikuju znatno: jedan osnažuje drugi. Vlast ne stvara ono pomoću čega postoji. Mada politički vođe i vlasnici (*de facto* i *de iure*) proizvodnih sredstava rijetko koincidiraju, moderna društva ipak ne poznaju izrabljivanje bez vlasti ni vlast bez izrabljivanja, a iste grupe istovremeno kontroliraju, čak posredno, vlast i bogatstvo.

Pretpostavka izrabljivanju je nadzor nad izrabljivanom osobom, diktiranje uvjeta života kako bi bila primorana prilagoditi se traženoj ulozi. Izrabljivač izrabljuje samo potlačene, a izrabljivani moraju prihvatiti uvjete. Vlast je uvjet i nužni oblik izrabljivanja. Pitanje što je kronološki i logički prije nastalo nije uopće bitno. Izrabljivanje nije samo "ekonomsko" (neka drugi rade za mene, umjesto mene i za moj profit), već i "političko" (odlučujem umjesto drugih evoluciju društva, usmjeravajući na taj način njihov život).

Suprotno od Castoriadisovog mišljenja 60-ih godina, suvremeno se društvo ne dijeli na upravitelje i izvršitelje. Da budemo precizniji, ova se podjela odvija kroz ono što oblikuje moderni svijet: odnos kapital/rad. Što ne znači da se svijet svodi na rečeni odnos ni da on sve objašnjava. Poduzeće nije samo centar akumulacije profita, ono je i mjesto vlasti, to jest upravljanja: ali postoji samo dok stvara i akumulira vrijednost, inače propada. Ljudska društva općenito, a posebno kapitalizam, ne možemo razumjeti suprotstavljajući izrabljivanje vlasti, već (nasuprot) opažanjem međusobnih veza.

Baza demokracije: politika

Ako politikom smatramo promatranje cjelokupnog društva (uključujući realnost i pitanje vlasti), a ne zbroj lokalnih ili tehničkih "pitanja", podrazumijeva se da je svaka društvena promjena politička.

No, politika je *nešto drugo* u odnosu na opću i globalnu zabrinutost, zato što paradoksalno pretvara totalitet u novu specijalizaciju, aktivnost odvojenu od pravih društvenih interesa. Ovo zasebno polje rasprave, upravljanja, odlučivanja je, naravno, dostupno svim društvenim hijerarhijama, ali su prenijete na područje u kojem će biti obrađivane na temelju njihovih posljedica, umjesto uzroka.

Povijesni doprinos antičke Grčke nije demokracija – skup procedura i institucija koje ujedinjuju građane da bi zajednički

odlučivali o vlastitoj sudbini. Inovacija je ranija, u korijenima demokracije: stvaranje zasebnog prostora za sučeljavanje, odlučivanje i upravljanje, odvojenog od ostalog društvenog života. U ovoj specifičnoj sferi svatko izlazi iz svojih posebnih interesa (individualnih ili grupnih) i, dakle, iz ekonomske nejednakosti ili ranga, da bi se našao na nivou u kojem će uživati jednaka prava kao svi drugi građani. Navedena odvojenost definira politiku: svjesno svoje urođene nesposobnosti za gašenje antagonizama, društvo ih prenosi na navodno neutralno područje, ali ipak paralelno, gdje se konflikti obrađuju i obično što više smiruju, da bi se sveukupni društveni sistem mogao neprekidno održavati. A odvojenost se održava kroz direktnu ili narodnu demokraciju, koja živi u obmani da će je prerasti uz napokon aktivno sudjelovanje svih građana: no sâm ulazak svih građana u odvojenu sferu ne ukida odvojenost.
Svaka ljudska grupa odražava i reagira na vlastiti način na skup svojih uvjeta. Međutim, klasno društvo je, u brojnim oblicima te uz provjere i greške, "izumilo" politiku kao odvojeni prostor od ostatka društva, koji postoji i funkcionira *kroz i za ovu odvojenost*, koja utemeljuje politiku i definira je. Dakako, društva su predstavljena kao jednostavan, očigledan i univerzalno poželjan način funkcioniranja, koji tako malo duguje ljudskoj prirodi, a sve povijesti.

Doslovna direktna demokracija

Prema riječima njenih pobornika, cilj joj je:
1. Poštivanje *većine*.
2. Izražavanje *manjine*, kojoj je zajamčen široki prostor djelovanja.
3. Mogućnost *slobodne rasprave*, da bi se izbjegle prinude, pritisci, nasilje: "Najprije treba razgovarati..."
4. Primat *kolektivne* volje, a ne pojedinca ili grupe pojedinaca.
5. *Poštivanje* zajedničke *odluke*.
Ispitajmo pojedina načela.

1) *Većinsko pravilo*
Brojni društveni pokreti su krenuli od manjina, zaista malobrojnih. Netko će prigovoriti da u ovim slučajevima manjina pokreće na akciju koja ubrzo postaje većinska i da se stoga ne može govoriti o pravoj i istinskoj manjini. Nesumnjivo, ali činjenica dokazuje da većina nije baš primjeren kriterij.
Sudionici štrajka daju prednost svojim interesima i poslu općenito pred interesima (svakako, imedijatnim) ne-štrajkaša, i pravom na rad ovih potonjih. Demokrati će tvrditi da štrajk podržava velika većina osoblja, zaboravljajući da demokracija znači poštivanje manjina. No, s druge strane, gdje počinje većina? Tko odlučuje kad manjina prestaje biti takva i prerasta u dovoljno brojnu većinu dostojnu utjeloviti opću volju? Kad dostigne 51%? 60%? 95%? ... Većinska odluka (pa bila ona i ultra većinska) i poštivanje manjina ne mogu poslužiti kao kriterij.

2) *Manjinsko pravo*
Svaki značajni pokret, da li postavljao zahtjeve ili bio subverzivan, ima sklonost uvući u svoju dinamiku neodlučne i očekivati od njih nešto što u početku nisu željeli učiniti. Nepotrebno je negirati razliku ili kontradikcije između cjelokupne baze i njenih nepokolebljivih elemenata, ali činjenica da ovi posljednji preuzimaju inicijativu borbe nije dovoljna da ih pretvori u novu vodeću elitu. Birokratizacija je inače proizvod reformizma, a ne obratno, te proizlazi iz aktivnih manjina u istoj mjeri kao iz suglasnih većina. Baza ili kadrovi, manjina ili većina, nemamo dovoljno podataka da bi shvatili jednu situaciju i preuzeli inicijativu. Uostalom, tko prihvati neku odluku smatra da je ovu donijela dovoljna većina. Dok za onog tko osporava neku odluku većina nije nikad *dovoljna* i traži *veću*, brojniju... Između 1970. i 1973. jedan od argumenata čileanske desnice (i SAD-a) protiv Allendea bio je da je sakupio "samo" jednu trećinu glasova, premašujući "samo" za 39.000 glasova bliskog protukandidata, na ukupno tri milijuna. Kandidat Narodnog jedinstva je bio "demokratski izabran", a opozicija ga je smatrala nelegitimnim! Tako funkcionira građanska demokracija. No, i ona radnička nevoljko prihvaća nedovoljno većinsku većinu...

3) *Slobodna rasprava*
Suvišno je postavljati pitanje da li riječ prethodi ili slijedi pobunu, ili je pak istodobna. U tvornici General Motors, u Toledu 1936., osoblje se okupilo na jednom sastanku, ali – priča sudionik – "izgleda da je već svatko izgradio svoje mišljenje prije no što je i jedna riječ izgovorena": trebao je započeti štrajk s okupacijom, svaku mjeru bila bi donijela i potvrdila glavna skupština štrajkaša. Ti se radnici nisu ponašali kao automati bez mozga. Razmjena riječi bila je nepotrebna zato što se *već* bila odvila na stotinama rasprava i neformalnih skupova. Postupak je "govorio" sam za sebe. Ako demokracija znači razmjena, onda možemo ovu djelatnost bez problema definirati demokratskom, no nije ju demokratski princip omogućio. Inverzno, pozvati ili primorati tijekom sukoba sudionike na okupljanje i razgovaranje znači prekinuti započetu gestu i oslabiti zanos. Verbalizirati često znači izraziti akt i osnažiti ga. Često znači i pretvoriti energiju u razgovor. Izraz koji nije akcija i učenje istovjetan je praznoj riječi. Na isti način, potraga "informacija" općenito negira osnovnu informaciju: sadašnju volju za borbom.
Suprotno od božje Riječi za koju kažu da je stvorila svijet, ljudskim je riječima dovoljno samo izraziti, sudjelovati, osnažiti. I to je već mnogo. Tijekom štrajka ili pobune nailazimo na odabire. No, ne suočavamo se s njima na način filozofa ili istraživača, koji kasnije prelazi na ocjenjivanje različitih pretpostavki da bi na kraju donio bez predrasuda, on misli, ispravan zaključak. Riječ služi nadasve iznošenju na svijetlo dana ono što sazrijeva u glavi i koherentnom odabiru boljeg puta.

4) *Zajednička volja*
Demokracija se smatra zaštitom: jamči da se sudionici ne koriste verbalnim ili fizičkim nasiljem, zato što se demokrati međusobno tretiraju kao jednaki.
Ako je traženi cilj jednakost, ona neće biti preliminarni uvjet, već rezultat zajedničkog djelovanja. Pozivati se na nju gotovo uvijek znači da su se već uspostavili diskriminacijski odnosi. Kada se borbene zajednice raspadnu svatko se okreće samom sebi, kao da je grupa zbroj slobodnih odluka koje trebaju konvergirati, ali više niti to mogu niti išta odlučuju. U jednom trenutku svatko se počinje uspoređivati s drugim. Ono što su bile razlike postaju stupnjevi superiornosti i inferiornosti koje mjeri demokracija. Djelovati u ime drugih ne pretvara osobu u lidera: birokrat gradi svoju moć štiteći se iza mase i poistovjećujući se s njenim oscilacijama. Uvijek skroman u svojim počecima, birokrat negira svaku osobnu ambiciju i tvrdi da je na usluzi bazi, a jedan od njegovih trikova je da je zaista u to uvjeren. Ako ne trebamo čekati karizmatske lidere, ne znači da se moramo bojati individualnih inicijativa.
Naravno, rijetko je pojedinac u pravu. No, privilegirati iz principa zajednicu dovodi nas do nepremostive dileme većina/manjina. Intuicija za iskorištavanje prilike ne rađa se istim ritmom u svakoj od osoba koje dijele jednu perspektivu. Tko misli da je moguće djelovati pokušava nagovoriti druge, raspravom u kojom postavljeni argumenti nisu jedna obična intelektualna vježba, a razgovor implicira zasigurno sukob volja. Ako koherentnost iziskuje konfrontaciju i slobodu, ne proizlazi zasigurno iz susreta na neutralnom terenu argumenata koji se međusobno toleriraju sve dok bolji ne pobjedi zahvaljujući logičkoj superiornosti.

5) *Svi su ZA poštivanje odluka*...
Osim kad se misli da odluka nije dobra. Za početak, koja odluka? 1914. - 15., za njemački SDP, Spartakus i druge ljevičarske grupe, poštivati odluku široke većine bilo bi značilo odustati od antiratne akcije i borbe protiv njemačke države. Stranački aparat borio se protiv internacionalista u ime općeg glasa (kojeg je baza odobrila) parlamentarnog dijela socijalista, te u ime odgovornih koje je stranka propisno izabrala i sindikata odlučnih podržati ratne napore. Čemu ostati vjeran? Prihvatiti rat kao što je to učinila, u kolovozu 1914., ogromna većina socijalista, u Njemačkoj i drugdje? Ili prethodnim međunarodnim rezolucijama koje su obećavale da će se na početak rata u Europi odgovoriti ustaničkim akcijama u svim zaraćenim zemljama?
Nakon prvog štrajka (i okupacije) u tvornici Peugeot Sochaux, započetog 20. svibnja 1968., uslijedio je nastavak rada izglasan velikom većinom zaposlenika 10. lipnja, nakon čega je, međutim, tvornicu okupirala jedna manjina štrajkaša. Kad je ujutro 11. policija nasilno intervenirala protiv štrajkaša, grupe ne-štrajkaša, koji su stizali automobilima da ponovno započnu s radom, ujedinili su se s ovim prvima u borbu protiv redarstvenika. U sukobima su poginula dva radnika. Širile su se glasine o ustanicima koji su se koristili lovačkim puškama i o nekoliko mrtvih policajaca, koje su navodno vlasti držale u tajnosti. Istinite ili lažne, slične glasine svjedoče o stupnju nasilja u sukobima i o načinu na koji su doživljeni: kao neposredan sukob s državom.
I tako, nakon što su izglasali kraj štrajka, ne

samo da se veliki broj radnika nije vratio poslu, već su se i pridružili ekstremistima, koji su do tada bili ostali izolirani: prva okupacija uspjela je mobilizirati samo tisuću osoba na sveukupno 30.000 zaposlenih, od kojih su 3.000 bili članovi sindikata. Možemo govoriti o nedovoljnoj razini demokracije na skupovima, kojima je manipulirao CGT, održanim pod pritiskom medija i pod prijetnjom sveprisutne policije. No, tako masovno *proturječiti* vlastitom izboru i *izostanak okupljanja* u propisanom obliku da bi se donijela odluka, dokazuje da prostor-vrijeme glasovanja nije nikada ni primarni ni odlučujući, kao što to zahtjeva demokratski princip.

Ispitivanje gore navedenih pet načela direktne demokracije dokazuje nadasve da se mnogi postupci i događaji, po nama pozitivni, odviju zanemarujući ove principe, čak i u suprotnosti s njima; usto, da njihova primjena ne može spriječiti makinacije, pritiske i manipulacije koje bi trebali onemogućiti. Ova su načela neefikasna.

Tajna demokracije

Pristaša direktne demokracije zagovara, dakako, navedene kriterije, ali niti traži niti očekuje da budu primijenjeni, pojedinačno ili sveukupno. Niti opovrgava većinu gore navedenih argumenata. Jednostavno odgovara da se demokratske norme ne mogu smatrati apsolutnima. Bitan je duh – tvrdi – namjera, princip, zanos, pokret... "jer slovo ubija, a Duh oživljuje" (Druga poslanica Korinćanima, 3:6), i "ako li vas Duh vodi, niste pod Zakonom" (Poslanica Galaćanima, 5:18).

Čitava se demokracija temelji na ovoj igri između slova i duha, između Zakona i Duha. Za Pavla iz Tarza nije bilo kontradikcije. No, postoji za demokraciju, zato što traži formalna pravila za najbolje moguće zajedničko djelovanje i življenje. Ona je po svojoj prirodi proizvoditelj *prava*, ponekad usmenog, najčešće pisanog. Ako samo i privremeno ostavimo po strani formalizam koji je obilježava, ona sama proturječi vlastitoj definiciji i vlastitom opravdanju.

Demokracija nije *ad hoc* upravljanje društvenim životom. Ne temelji se na sposobnosti bratskih ljudskih odnosa, koji nisu konkurentski i tržišni, a u stanju su stvoriti odgovarajuće oblike organizacije. Demokracija čini baš suprotno: kreće od procedura i institucija koje predstavlja kao preliminarne uvjete. Tvrdi da je politička organizacija osnova društva. Međutim, kad iskustvo dokaže da njihove norme više ne djeluju, demokrati nam kažu da se može i bez njih, a i da moramo. Demokracija služi rješavanju sukoba, ali kad su preteški odustaje. Iznenadna upotreba pragmatizma otkriva istovremeno nedostatak intelektualne logike i značajnu povijesnu logiku. Splet *slova* i *duha* je proturječje, koji ipak demokratske vođe, desnice i ljevice, obično koriste. Znaju da demokracija mora biti ukinuta u kritičnim trenucima. Djelomično ukinuta, kad su francuske vlade prije 1939. uvele "republičku diktaturu" dekreta-zakona, kad se Velika Britanija borila protiv IRA-e, jučer u kolonijama a danas pomalo svugdje naspram "terorizma", ili pri gušenju štrajkova koji predugo traju. Ponekad potpuno ukinuta, kad je u Alžiru vojska poništila prve parlamentarne izbore 1991. na kojima su pobijedili islamisti i preuzela vlast uz punu podršku zapadnih zemalja.

Demokracija i diktatura nisu u kontrastu kao bijelo i crno: razlikuju se nizom gradacija. Da se u Italiji 1969.-77. dokazalo da uobičajeni parlamentarni i ministarski mehanizmi nisu dovoljni za upravljanje zemljom, "strategija napetosti" bila bi prvi korak prijelaza u izvanredno stanje, najprije civilno, a zatim vojno u slučaju potrebe. Pripadnik građanstva se nimalo ne koleba kad treba privremeno postati diktator... u dugoročnom interesu demokracije: "nema demokracije za neprijatelje demokracije". Budući da je minorno zlo, demokraciji je ponekad dužnost prekinuti demokratičnost da bi se izbjeglo veće zlo.

Demokracija ima dvostruku tajnu: u prvom redu funkcionira samo u onoj mjeri koliko društvo ostaje demokratsko; usprkos tomu, ova tautologija nije toliko strašna zato što je predvidljiva i u dva protekla stoljeća građanske su je vlasti naučile koristiti. Na suprotnoj su pak strani subverzivni, koji ozbiljno shvaćaju demokraciju i koji bi željeli da se stalno podudara sa svojom definicijom, to jest da bude direktna i autentična, ali ne shvaćaju da je takvo protuslovlje samo zamka: vide u demokraciji izvor kolektivne slobode, iako neće nikad do njega stići putem sistema koji nije za to stvoren.

Demokracija je preliminarna potraga za najboljim formalnim kriterijem. Pretvoriti direktnu demokraciju u *prioritet*, ne jamči da će to i zaista biti. Ono što je pozitivno u demokraciji ne može (ako se želi održati riječ) ona sama proizvesti.

Naslov izvornika: *Alla lettera D...* "Machete", br. 4, 7/2009, Italija (s talijanskog prevela: Erika Preden)

Nakon prošlosti koju ne možemo zanemariti, nužna je analiza onoga što smo nasljedili i gdje želimo ići

Anarhizam nakon ljevice

I dalje postoji velik broj anarhista koji se nastavlju identificirati s političkom ljevicom, na ovaj ili onaj način. Ali sve je više onih koji su spremni odbaciti više nego teško breme vezano uz ljevičarsku tradiciju. Dobar dio ovih razmatranja posvećen je započinjanju novog istraživanja onoga što je u pitanju kada se promišlja je li identificiranje sa političkom ljevicom donijelo bilo kakvu korist anarhistima.

Najveći dio svog postojanja, tijekom otprilike posljednjih nekoliko stoljeća, anarhisti, teoretičari, grupe i pokreti redovno su predstavljali manjinu u raznolikom svijetu potencijalnih revolucionara na ljevici. U većini svjetskih ustanaka i revolucija tijekom tog razdoblja – onih koji su imali bilo kakvu bitniju trajnost svojih pobjeda - autoritarni pobunjenici bili su najčešće u većini među aktivnim revolucionarima. Čak i onda kad to nisu bili, često su stjecali nadmoć na različite načine. Bez obzira jesu li bili liberali, socijaldemokrati, nacionalisti, socijalisti ili komunisti, ostali su dio većinske struje unutar političke ljevice koja je nedvosmisleno bila posvećena spektru autoritarnih pozicija.
Zajedno sa zadivljujućom posvećenošću idealima poput pravde i jednakosti, ova većinska struja favorizira hijerarhijske organizacije, profesionalno vodstvo (i, vrlo često, kult vođe), dogmatske ideologije (posebice primjetno u raznim marksističkim varijantama), dvolični moralizam, kao i opći prezir prema društvenoj slobodi i zbiljskim nehijerarhijskim zajednicama.
Posebice nakon izbacivanja iz Prve Internacionale, anarhisti su se našli pred teškim izborom. Ako su negdje unutar ljevice mogli predstavljati kritiku, to je bilo samo na njenim marginama. Druga mogućnost je bila potpuno odbacivanje većinske suprotstavljene kulture i rizik da budu izolirani i ignorirani. Budući da su mnogi, pa možemo reći i gotovo svi anarhistički aktivisti došli sa ljevice nakon razočaranja njenom autoritativnom kulturom, priljepljivanje njenim rubovima i prihvaćanje njenih tema u više slobodarskom smjeru predstavljalo je stalan mamac.
Anarhosindikalizam je možda najbolji primjer takve vrste ljevičarskog anarhizma. On je omogućio anarhistima da koriste ljevičarske ideologije i metode u korist ljevičarske vizije društvene pravde, ali sa istovremenom posvećenošću anarhističkim idejama poput direktne akcije, samoupravljanja i određene (vrlo ograničene) slobodarske kulturološke vrijednosti. Ljevičarski ekološki anarhizam Murraya Bookchina, bez obzira svrstali ga pod slobodarski municipalizam ili socijalnu ekologiju, je još jedan primjer. Karakterizira ga konstantan neuspjeh da se negdje ukorijeni, čak i u svom omiljenom području – politici *zelenih*. Još jedan primjer, najmanje vidljiv (i najbrojniji?) od svih vrsta ljevičarskog anarhizma, izbor je velikog broja anarhista da se "zabiju" u ljevičarske organizacije koje imaju malo, ili nikakve, veze s bilo kakvim slobodarskim vrijednostima, jednostavno zbog toga jer ne nalaze mogućnost direktnog rada s drugim anarhistima (koji su najčešće na sličan način skriveni, utopljeni u druge ljevičarske organizacije).
Možda je baš sad, kad se ruševine političke ljevice još više raspadaju, vrijeme za anarhiste da razmisle o masovnom izlasku iz njene sve slabije sjene. Zapravo, ako se anarhisti dovoljno odvoje od nebrojenih neuspjeha, čistki i "izdaja" ljevičarstva, još uvijek postoji mogućnost da će napokon stati na svoje noge.
Uz samodefiniranje vlastitim terminima, anarhisti mogu još jednom inspirirati novu generaciju pobunjenika, koji će možda ovaj put biti manje voljni kompromitirati svoju borbu u pokušajima da očuvaju zajednički front s ljevicom koja se tijekom povijesti protivila stvaranju slobodnih zajednica gdje god su se pojavile. Dokazi su nepobitni. Slobodarskim revolucionarima bilo koje vrste konstantno je zabranjivano pojavljivanje u većini ljevičarskih organizacija (od raskola u Internacionali, pa nadalje), ušutkivani su u mnogim ljevičarskim organizacijama u koje im je bio dopušten ulazak (primjerce, anarhoboljševici), proganjani su, zatvarani, ubijani ili mučeni od strane svih ljevičara koji su došli do potrebne političke moći ili organizacijskih mogućnosti da to učine (postoje nebrojeni primjeri iz povijesti, ali i sadašnjosti).
Zašto je postoji tako duga povijest sukoba i neprijateljstava između anarhista i ljevičara? Zbog toga jer su u njihovim kritikama i praksama sadržane dvije u osnovi različite vizije društvene promjene (iako svaka grupa ili pokret uvijek sadrži kontradiktorne elemente). Jednostavno govoreći, anarhisti - posebice anarhisti koji se najmanje identificiraju sa ljevicom - najčešće se uključuju u djelovanje koje odbija postaviti se kao političko vodstvo izdvojeno od društva, odbija hijerarhiju i manipulaciju koje su neizbježne u izgradnji masovnih organizacija, i odbacuje hegemoniju bilo koje dogmatične ideologije. Ljevica se, s druge strane, najčešće angažirala na način da stvori zamjensku predstavničku praksu u kojoj su masovne organizacije podređene elitističkom vodstvu intelektualnih ideologa i oportunističkih političara. U takvoj praksi partija sebe postavlja kao zamjenu za masovan pokret, a partijsko vodstvo postavlja sebe kao zamjenu za partiju. U stvarnosti, glavna uloga ljevice kroz povijest bila je preokrenuti svaku društvenu borbu sposobnu da se direktno usprotivi kapitalu i državi, tako da je, u najboljem slučaju, postignuta samo umjetna zamjena za pobjedu, uvijek prikrivajući javnu tajnu o nastavljanju akumulacije kapitala, nadničarskog ropstva, i hijerarhijske, državne politike kao i do tada, ali pod lažnom retorikom otpora i revolucije, slobode i socijalne pravde.
Pitanje je, dakle, mogu li anarhisti postići više izvan ljevice, iz pozicije otvorene i beskompromisne kritike, od onog što su djelujući unutar nje uspjeli postići oni koji su odlučili ostati u njenim okvirima?

Jason McQuinn

Izborima nas svakih par godina pokušavaju uvjeriti da mi ipak "sudjelujemo u odlučivanju"

Zašto ne glasamo

Tekst na zidu: Radnici ne glasaju, FAI

I. Bez zastupnika, bez birača.

Već smo toliko puta, što na našim predavanjima, a što u našim novinama i pamfletima, odgovorali i dokazivali do iznemoglosti zašto mi anarhisti ne trebamo biti ni birači niti zastupnici.
Usprkos tomu, stare predrasude kojima se mažu oči velikog dijela radnika, što je podlo umijeće politikanata svih vrsta, uvijek nas prisiljavaju da se branimo od napada, ponekad bezazlenih, a ponekad malodušnih i beznačajnih. Na taj način, istraživanjima zavedenih ljudi i spletkara, žele umanjivati našu propagandu kako se izborno stado ne bi otelo njihovoj kontroli, jer im je potrebno da bi se popeli širokim i raskošnim stepenicama moći.
A glavni razlog zašto se ti ljudi toliko trude, petljaju, korumpiraju, zastrašuju, je da bi se domogli povlaštenog mjesta zakonodavaca, na kojem više ne moraju provoditi volju svojih birača, već mogu nametati svoju volju, koristiti resurse i djelovanje naroda za svoju dobrobit i dobrobit klase kojoj pripadaju.
To je stara i očita istina koja se svakim danom nanovo potvrđuje. Nitko ne bi stremio moći kada moć ne bi omogućavala prednosti, moralne, političke i ekonomske povlastice. Dakle, moć je sama po sebi nepravedna i pokvarena. Osim ovog osnovnog objašnjenja, koje ne može promaći ni najdobroćudnijim promatračima, trebamo pronaći druga, još važnija, i upravo ona koji nas čine gorljivim zagovaračima apstinencije na parlamentarnim i lokalnim izborima.
Naš se stav i razlozi zbog kojih primjenjujemo takav način djelovanja bitno razlikuju od ostalih opcija koje prihvaćaju apstinenciju, bilo one revolucionarne ili reakcionarne, kao primjerice Mazzinijevi pristaše i nepopustljivi klerici. Nismo apstinenti zbog neke odluke koje smo donijeli već prije ili zbog toga što vlast nije demokratska i republikanska ili nije crkvena ili papinska, već je buržujska i monarhistička, već zbog toga što se mi protivimo svakom obliku izabrane vlasti jer svaka izabrana vlast predstavlja nametanje, nasilje, nepravdu.
Smatramo da društvena zla nestaju uklanjanjem uzroka koji ih stvaraju, što znači da se protivimo državi, u bilo kojem obliku, jer predstavlja tiranina koji visi građanima nad glavom, velikog parazita s tisuću pipaca koji sve prisvaja, sve grabi bez da išta daje. Smatramo da prihvaćanjem da drugi misle, uče, djeluju za nas, osuđujemo same sebe na ne djelovanje, odričemo se naše samostalnosti, a naš se pokretački duh ne može više razvijati, ni u misaonom ni u praktičnom smislu.
Čovjek, odnosno narod je jak, sposoban da se djelotvorno suoči sa životnom borbom i stvarno uspjeva prebroditi teškoće na koje nailazi, zahvaljujući svojem osjećaju za samostalnošću i pokretačkim duhom.
Suprotno tomu, izborna taktika navikava ljude i narode na pasivnost, sve se svodi na izbor predstavnika, na koncentriranju vlasti u ruke malog broja ljudi, a time i budućnost cijele nacije. Mi anarhisti uvjereni smo da maksimalna samostalnost pojedinca, odnosno svakog ljudskog kolektiva, je prijeko potreban uvjet za brzi razvoj i rast svake vrste djelovanja te uklanjanje parazitiranja nametljive i štetne birokracije.
Čovjeku se ne smije dati mogućnost da postane gospodar drugom čovjeku; ne smije mu se pružiti i nanovo pružati vlast zbog koje će onda svi snositi štetne posljedice te trpjeti greške i nepravde koje se čine u ime moći koju smo sami odabrali. Vlast, po svojoj prirodi, mora

razviti dva velika zla kako bi paralizirala cijeli narod, a to su centralizacija i birokracija. Pomisliti i ustvrditi da se u Rimu moraju raspraviti, prihvatiti i davati naredbe, uređivati odnosi i interesi koji se odnose na kolektive koji žive u Milanu, Torinu Palermu itd. je u potpunosti pogrešno.
Svi, čak i u najtežim uvjetima, mogli su svjedočiti velikom porazu države. To što se uspostavlja, kako tvrde njegovi pobornici, da bi se zaštitili interesi kolektiva kojima se treba upravljati, uz što veći potencijal, što manji utrošak energije i skupom namjera, samo je zaslužilo kritiku i opće negodovanje, jer umjesto da otklanja zla, ograničava štete pomoću brzih mjera, dokazalo je njegovu nemarnost te nesnosnu sporost zbog zastrašujuće birokratske mašinerije. Logika događaja dokazuje da se ne smije podupirati stvaranje institucija čiji predstavnici predstavljaju najveće zlo koje nam se može dogoditi.
Svatko može usporediti djelovanje države, čije predstavnici i izvršitelji moraju uvijek čekati njezine naredbe i u najgorim situacijama, s izvanrednim rezultatom koji pruža individualna i kolektivna inicijativa, i odmah će se uvidjeti istina koju mi već godinama širimo i koju zovu utopija, samo zato jer je prevelika i jer nameće radikalne promjene sadašnjih uvjeta. Svi moraju shvatiti da narodi, umjesto nepotrebne i glomazne državne mašinerije, za vlastito blagostanje trebaju uništiti sve države, bilo one demokratske ili reakcionarne, kako bi što prije mogli uspostaviti brze odnose razmjene, neposredne i promjenljive, ovisne o potrebama i inovacijama koje se uvode u umjetnostima, znanosti i industriji.
Države u svim zemljama svijeta samo sprječavaju indivudalni razvoj i uništavaju tuđi trud i zato se moramo boriti protiv njih, a ne pomoći im, moraju se srušiti, a ne promijeniti.

Zato, radniče, kada će oni koji streme tome da monopoliziraju sve, sipati sofizme iz rukava i koristiti se slatkim riječima koje njihove licemjerne duše mogu lako pronaći, sjeti se da ti ne moraš sudjelovati u stvaranju države, ti ne moraš sudjelovati u izboru ljudi koji će je personificirati, ti, ako želiš da pobjedi sloboda i pravda, ne smiješ biti ni zastupnik ni birač.

II . Iluzije društvenog zakonodavstva

Republikanci, socijalisti i svi oni koji imaju povjerenja u društveno zakonodavstvo vjeruju da koriste glavni argument protiv nas kada kažu nama, kada kažu radnicima da je potrebno da razvlaštena klasa ima u parlamentu – ta buržujska institucija – svoje direktne predstavnike, svoje zastupnike koji će u sivilu onog okružja unijeti glas prosvjeda i muka siromašnih lutalica u poljima, rudnicima i tvornicama.
"Malo nas je, govore demokratski politikanti, jer ne postoji univerzalno pravo glasa, moćno oružje kojeg se buržoazija boji. Pomozite nam da postignemo ovo pravo za sve građane, sve radnike i napravit ćemo veliki korak prema društvenom oslobođenju."
Na stranu s primjerima koji bi se mogli navesti o zemljama u kojima pravo glasa ima više ljudi nego u Italiji; na stranu s nesigurnim rezultatima koji bi se mogli dobiti kad bi se cijela bezglava gomila, poput stada ovaca, uputila na birališta da obavi svoju *građansku dužnost!!!;* na stranu s moralnim razlozima spomenutim u prethodnom poglavlju, potrebno je voditi računa o neumornom otporu, u mnogim slučajevima i nasilnom, koji svaka privilegirana osoba zna iskoristiti protiv onih koji joj žele oduzeti dio privilegija, koje su lukavo i prevarantski nametnute velikoj većini proizvođača.
Bilo je to vrijeme kada je lukavi policajac Giolitti ljubovao s generalima talijanskoga socijalizma – u trenutku sramotnog zagrljaja koji bi svi htjeli zaboraviti i koji je čak izazvao i tajnu konferenciju u Bardonecchiji između Giolittija i budućeg ministra Filippa Turatija – kada su se svi hvalili uspjesima društvenog zakonodavstva i s 50 milijuna koje su zaradili na proletarijatu u zadnjim nemirima. Stigla je surova stvarnost koja je rasipala prazne riječi, proleterski pokolji su nametnuli šutnju politikantima ekstremne frakcije, koji su, pred općim ogorčenjem radnika, morali naglo raskinuti sa svojim incestuoznim ljubavima, slijediti narod i izgubiti poneko biračko mjesto na Montecitoriju.
Čak i tada, kao i u drugim prilikama, buržoazija, koja se ozbiljno zabrinula zbog brzine i raširenosti kojom je proletarijat proglasio opći politički štrajk, i shvaćajući koliko je za nju opasno da radnici napuste legalne puteve i počnu provoditi direktnu akciju, proganjala je vođe naroda, uperila je protiv njih sve svoje potplaćene novinare, provocirala krčmare, iznajmljivače soba, sitnu buržoaziju, cijelu plejadu sluga institucija kako bi digli svoj malodušni i zaglušujući glas protiv radnika, jer su se usudili (nažalost!), samo na koji dan, prosvjedovati s malo energije protiv sustavnih ubojstava bjednih gladnih ljudi, iscrpljenih žena i siromašne dječice.
Čak i jadna buržoazija, koja se u mirnim vremenima zadovoljava da je nazivaju liberalnom, znala je jednakom žestinom i reakcionarnim kriterijima osuditi velikodušnost radnika, velikim bijesom vršiti pritisak na vođama proleterskih četa, protiv politikanata populističkih stanaka, kako bi pozvali pobunjenike na uobičajenu poslušnost i slijepo vjerovanje u društveno zakonodavstvo.
Inteligentnija buržoazija je shvatila da omogućavanje izrabljivanoj klasi da postigne poneko službeno priznanje te da prihvaćanje načela društvenog zakonodavstva za nju ne predstavlja nikakvu opasnost. Ono čega se, ustvari, boji i od čega želi svim sredstvima odvratiti pozornost jest nepovjerenje u metode kojima se koristi zakon; ne želi da se unutar radničkog pokreta proširi metoda direktne akcije, individualne akcije, čiste revolucionarne akcije, jer jako dobro zna da bi ona obilježila početak njezina kraja.
Zbog toga mi anarhisti vodimo žestoki rat s našim protivnicima, koji mame radnike iliuzijom *velike (??)* dobrobiti društvenog zakonodavstva. Siromašni, nagrđeni od umora, siromaštva i neznanja, slušaju ove projektante mirnih osvajanja, sve uzimaju k srcu, vjeruju da je dovoljno jednim člankom zakona omogućiti i najmanje poboljšanje koje će se ubrzo provoditi; uče se obožavanju svojih zakonodavaca kao što su antički kršćani obožavali svoga Krista; u međuvremenu vrijeme prolazi, a gladni i

beskućnici nastavljaju biti poslušni strojevi za proizvodnju, radeći i dalje za druge u nadi da će, zahvaljujući radu društvenog zakonodavstva, ugledati simbolično i opjevano sunce...budućnosti koja će donijeti blagostanje i pravdu za sve.
Usmjereni na krivu stazu, započinju jalova gibanja koja ne donose, niti mogu dati ikakav praktični rezultat, malo se povode za jednim, malo za drugim politikantskim smutljivcem; traže koji novčić više za svoje plaće; nadaju se da će im ovo povećanje donijeti veće blagostanje, dok ne shvate da se krutim zakonom plaća, koji proizlazi iz aktualnog sustava političke ekonomije, utječu na lukavo povećanje općih životnih troškova, davajući prednost eksploatatorima, dok oni ostaju jadnici lišeni nasljedstva, koji trebaju sve plaćati i trpiti.
Sve dok privatno vlasništvo ostane snažan princip, i plaća će predstavljati kompenzaciju za ljudski rad; sve dok financijska načela budu prepuštena posjednicima bogatstva i prisvajačima svih proizvoda, oni će ostati slavodobitnici moći, saveznici, štićenici i nadahnuće Države i Crkve, a radnicima će, unatoč prividnim popuštanjima i poboljšanjima, ostati samo onoliko koliko im je potrebno da ne umru od gladi. Debeli i tužni heroji zlata popuštaju samo kada su na to prisiljeni.
Svi oni ljudi koji su u zabludi i zavaravaju druge da mogu postići ravnotežu kapitala i rada, ne bi mogli više naštetiti interesima siromašnih od onoga što im već štete.
Osjeća se duboko gnušanje gledajući sve ljude koji bi se željeli prikazati kao iskreni i vidoviti, koji bi željeli zaboraviti temeljna pitanja socijalnog problema i, za ljubav jednog bezvrijednog odbora na lokalnim izborima ili u parlamentu, prigušiti mladenačku strast, ugušiti svaki velikodušni poticaj; a da bi se osjećali prihvaćenima od svih birača različitih političkih i socijalnih kategorija izglađuju sve oštre uglove svojih misli, i uistinu se trude da budu neshvatljivi i prihvatljivi bezobličnoj masi koja ne zna misliti, niti se želi naprezati da shvati.
Još veće gnušanje izazivaju oni mladi koji govore da pripadaju redovima avangardnog socijalizma, kada preuzimaju aktivnu ulogu u hibridnim suživotima i muče se u potrazi za bilo kojim kandidatom, koji bi se potrudio dati poneko sitno obećanje i beznačajnu izjavu nesigurne vjere. Ne, u tom slučaju bolje je zakloniti se u šutnji ako se ne zna ili se ne želi probuditi uspavani duh naroda. Ako oni ne žele biti pokretači gorućih istina, ako ne žele biti borbeni ratnici protiv sadašnjih zlih institucija i podmićenih ljudi i ljudi koji podmićuju, neka bar ne sudjeluju u intrigama, neka napuste narod samom sebi umjesto da ga varaju i vuku u neka kriva rješenja koji ga udaljavaju od uznemirujućeg socijalnog problema.
Ako vole svoj narod, ako ga žele obrazovati, ohrabriti i savjetovati, oni trebaju biti s narodom i u narodu. U tome će nalaziti uvijek novu hrabost i izbjeći će opasnost da postanu *razboriti* dresirani majmuni nacionalnog cirkusa.

III . Što činiti?

Nakon svega izloženog, imam osjećaj kao da me sa svih strana salijeću s pitanjem: Pa što nam je činiti? Ja odgovaram jednom riječju: revolucija.
Ta opća slabost koja se zaoštrava kod svih radnika – bili oni fizički radnici, njegovatelji duha ili plodonosnog uma – proširena je i na druge manje moćne i privilegirane kategorije, koje se trude, na sve moguće načine, da ih životna borba ne svlada u potpunosti. Takva, gotovo opća, nevolja predstavlja prva podrhtavanja tla na dijelovima gdje se još nije u potpunosti namjestilo, a namještavanje će se dogoditi nakon velikog podrhtavanja, nakon strašnog potresa. I sama nas priroda uči da ne možemo radnikalno promijeniti društveno-ekonomske odnose ukoliko ne poduzmemo revolucionarni čin, krajnji čin koji treba upotpuniti, odnosno pokrenuti revoluciju koja se već dogodila u našim mislima. Sve ostalo je isprazna retorika, odnosno besramna laž.
Trenutna pobjeda, rješenje dnevnog problema, zakonsko prihvaćanje prava **koja drugi trebaju omogućiti**; čekanje vlastitog blagostanja u tuđem znanju, poštenju, djelovanju samo predstavlja privremenu pomoć, odgodu, obmanu, mistifikaciju.
Revolucija nije hir, nije izopačenost, nije pakost, nego potreba.
Svaki čovjek mora biti u mogućnosti živjei na zemlji onako kako on želi, mora osjećati potpunu slobodu u djelovanju i mišljenju, pojedinac se ne smije nametnuti kolektivu, kao što se kolektiv ne smije nametnuti pojedincu, a to se može ostvariti samo pobjedom velike revolucije koja će nas izjednačiti i osloboditi nas od svih nepravdi, svekolike bijede i robovanja. Samo tada će se početi uspostavljati prava društvena ravnoteža, koja će omogućiti da svaki pojedinac proživljava svoj novi hrabri život, jer će svatko biti odgojen po načelu djelovanja i slobodne inicijative.
Kako sam već napisao u jednom drugom dijelu ovog skromnog rada, same potrebe će regulirati aktivnosti, inicijative, proizvodnju i razmjenu dobara.
Ali i revolucionari i anarhisti moraju shvatiti jednostavno da revolucija nije razbijanje jednog stakla, glupo suprotstvaljanje policiji kad si pijan, već je stalno djelovanje, koje se svjesno buni protiv svih nepravdi, protiv svih sadašnjih ekonomskih i političkih shvaćanja.
Potrebno je dokinuti sadašnji društveni poredak, oduzeti mu njegove branitelje i pomoćnike, ne smijemo dopustiti da nas obuzme ni moralno ni ekonomski, ne smijemo mu dati snage, već kopati ponor u koji će pasti.
A vi, radnici u poljima i tvornicama, iako sijete i žanjete plod vašeg rada, morate predati sve onima koji ništa ne proizvode, vi koji radite automobile, kuće, namještaj, odjeću, predmete za ljepotu i umjetnost morate uvijek biti vrijedni, uvijek robovi, uvijek heloti, shvatite nas već jednom, slušajte naše savjete, počnite se udaljavati od crkve, države i čete politikanata, i ujedinite se s našim pobunjeničkim falangama, koje se bore za pobjedu potpunog ljudskog oslobođenja, za pobjedu ideala koji toliko ulijeva strah i toliko ga se blati, a to je veliki ideal anarhije.

Pasquale Binazzi
La Spezia , 1909.

Naslov originala: Pasquale Binazzi (1873. – 1944.) *Perché non votiamo*
Preveli s talijanskog: Dario Vošten i Vida Papić

Ujedinjeni otok apsinta (UOA) ili kako je običan komad papira postao vrijednost

Besmisao ekonomije

Nemam namjeru donositi zaključke umjesto tebe.
Samo ću ti ispričati priču pa ti zaključi.
Objasnit ću ti kako funkcionira financijski sustav i zašto smo u krizi.
— Pretpostavimo da smo – ja, ti i Ivan Kovač – letjeli zrakoplovom preko Tihog oceana.
Putem smo se napili apsinta.
Potrgali smo vrata od WC-a.
Zbog toga su nas izbacili u more kroz izlaz za nuždu.
— Na svu sreću, u blizini mjesta našeg pada bio je mali bezimeni polinezijski otok.
Nakon što nas je more izbacilo na obalu, vijećali smo i odlučili proglasiti ovaj otok novom državom: Ujedinjeni otok apsinta (UOA).
— Kada su nas izbacili iz zrakoplova, naša prtljaga, naravno, nije slijedila za nama.
Tako su sada naša jedina materijalna imovina vrata od WC-a, koja si ti uspio zadržati sa sobom.
I unatoč apsintu, dokazao si da si najđtedljiviji – imađ Ł100 sa sobom u novčaniku.
Ovo je naša ekonomija. Imamo jedinu imovinu u nekretninama – vrata, vrijedna Ł100.
Sa tvojih Ł100 naša ukupna nacionalna imovina iznosi Ł200.
Kada smo se otrijeznili, odlučili smo da je nužno nekako se smjestiti.
Kao najbrži od nas pokazao se Ivan Kovač.
On je radišan čovjek: ne može samo ležati i ništa ne činiti.
On izjavljuje da je stvorio banku koja je spremna uzeti naš novac uz 3% kamata.
Ti si mu dao Ł100 i on je to zapisao u svoju bilježnicu pod stavkom «Potraživanja -> Dugovanja».
Ali ja, koji sam trođio svoje vrijeme učeăi o financijskom svijetu, znam kako se domoăi i tih Ł100 i vrata.
Ja ti predlažem da pozajmim od tebe Ł100 uz 5% godišnje kamate.
Istrgnem stranicu iz svoje bilježnice i na njoj napišem, «Obveznica od Ł100 uz 5% godišnje kamate».
Misliš da ti se posrećilo.
Ti podigneš svoj novac iz banke Ivana Kovača i pozajmiš mi ga u zamjenu za moju Obveznicu.
Ja uzmem tvojih Ł100 i poloţim ih u banku Ivana Kovača.
Očito je došlo vrijeme da zastanemo na trenutak, odemo protresti palmu da dođemo do nekoliko kokosovih oraha ili odemo roniti da uhvatimo kojeg raka ili smislimo što ćemo jesti sutra.
Ako tako misliš onda me ne poznaješ dobro!
Hodajući otokom, 50 koraka prema sjeveru i natrag, smislio sam genijalnu financijsku shemu!
Prilazim ti i govorim kako možeš zaraditi dodatnih 1% godišnje ni iz čega.
Sve što trebaš učiniti jest pozajmiti novac iz Kovačeve banke uz kamatnu stopu od 4% i kupiti od mene još jednu obveznicu uz 5% godišnje kamate. Jednostavno!!! U redu?
Ja napišem na stranici svoje bilježnice drugu Obveznicu od Ł100 mahnem ti njome ispred nosa.
Ti ne moraš razmišljati dulje od sekunde.
Otrčiđ do banke i pozajmiđ Ł100 na temelju jamstva moje prve Obveznice od Ł100.
Novac je tamo: Ja sam ga tamo stavio kao polog.
Ti mi predaš pozajmljenih Ł100 i sakriješ drugu Obveznicu u svoj novčanik.
Sada imaš Ł200 u mojim Obveznicama: prva je u banci Ivana Kovača, a druga je u tvom novčaniku.
Ja vratim Ł100 u Kovačevu banku kao polog i sada imam Ł200 u banci.
Misliš li da ću stati?
Nadaj se! Već sam napisao treću obveznicu za tebe…
Navečer, nakon što sam istrgnuo sve listove iz svoje bilježnice Obveznica, imamo sljedeći prizor: Ti imađ protuvrijednost od Ł5000 u mojim obveznicama, dok ja imam Ł5000 poloţenih u banku Ivana Kovača.
Sad je, osjećam to, pravo vrijeme da nabavim tvoja vrata!
Predlažem da ih kupim od tebe za Ł100.
Ali ti si mudar.
Samo su jedna vrata i ti tražiš Ł1000 za njih.
Ł1000! Koga briga?
Ja imam Ł5000 u banci! Tražim banku da prebaci Ł1000 s moga bankovnog računa na tvoj račun i odnesem tvoja vrata.
Kada bi ovo naše knjigovodstvo došlo do osobe koja je diplomirala ekonomiju na Oxfordu, ona bi rekla da ekonomija UOA ima Ł1000 vrijednu imovinu u nekretninama – vrata, i Ł10,000 financijske imovine u obliku Obveznica i Pologa. Tako se vrijednost nađe nacionalne imovine poveăala za viđe od 2200% u jednom danu!
Nešto manje obrazovana osoba rekla bi da smo mi trojica kretena, s obzirom da je sve što imamo jedna vrata, koja nisu povećala svoju vrijednost, te Ł100 u gotovini. Samo potpuni idioti bi proveli cijeli dan igrajuăi se sa stranicama biljeţnice umjesto daskupljaju kokosove orahe i prave ribarske mreţe.
Koja od ove dvije osobe je u pravu? Ti zaključi… ali to je sustav u kojem živimo.

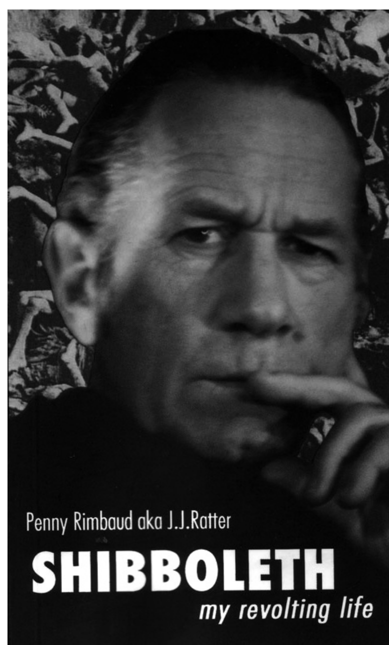
Izvor: *Organise!*, broj 75, prosinac 2010

Srećko Horvat i Igor Štiks, *Pravo na pobunu - uvod u anatomiju građanskog otpora*, Fraktura, Zagreb 2010

Tko nam daje pravo na pobunu?

Pravo na pobunu bi ukratno mogli nazvati neformalnom kronikom studentskih prosvjeda i analizom društvene, političke i ekonomske realnosti posljednih dvadesetak godina. Kroz knjigu se ova dva pristupa izmjenjuju,a prilično je jasno da sve dolazi iz pera aktera, a ne promatrača, što tijekom čitanja dovodi u pitanje neke od iznesenih tvrdnji ili kategorizacija događaja. Primjerice, već u samom uvodu autori studentske blokade i prosvjede nazivaju Događajem, utvrđujući time njegovu povijesnu važnost, iako je sama knjiga objavljena gotovo u vrijeme trajanja ili barem odjeka tih prosvjeda. I dok je "nabrijavajući" govor jednog od studenata dok je pozivao kolege na blokadu riječima "mi sad stvaramo povijest" donekle razumljiv jer je riječ o motiviranju drugih na akciju, motivacija autora ostaje nejasna, osim ako je ne protumačimo kao potrebu da se povijesna važnost utvrdi samostalno, prije nego što to učini "netko sa strane".
No, ako ostavimo takve detalje po strani (kojih ne nedostaje), riječ je o solidnoj analizi društvenog, ekonomskog i političkog konteksta u kojem se sve događa te dobrom pregledu strategija djelovanja koje su mediji i vlastodršci imali prema studentskim prosvjedima. No, čim knjiga zalazi u analizu i tumačenje samog studentskog djelovanja, sve odlazi u područje nekritičkog hvaljenja modela, poteza i strukture koju je to djelovanje imalo.
Tako primjerice autori govore o plenumu kao univerzalnom modelu odlučivanja primjenjivom u svim sferama društvenog života, dok istovremeno zanemaruju problem unificiranosti tog pristupa koji nije nužno dobar svugdje i za svakoga.
To nas vraća na sam podnaslov knjige koji utvrđuje građansku poziciju kao osnovno polazište pa time valjda i demokraciju kao "najbolje što imamo", jer sustav se smije samo reformirati, ali ne i dovoditi u pitanje. Zaključak nakon čitanja: ukoliko je odgovor na kapitalizam građanska pobuna za koju će netko tražiti legitimitet od institucija, onda smo definitivno osuđeni na propast.

Penny Rimbaud, *Shibboleth: My Revolting Life*, AK Press, Edinburgh 1998

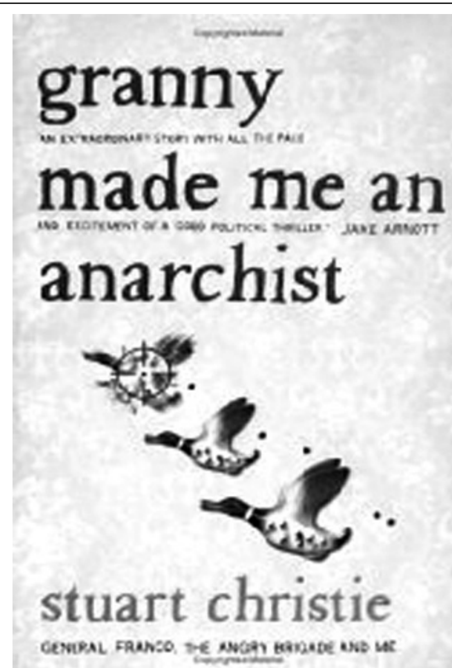
Život kao pobuna

Kritički propitujući svoje izbore i stavove Penny nas ovom autobiografijom podsjeća da u životu nema ničega trajnog te upozorava da zasljepljeno pridržavanje dogmi i ideologija (pa tako i "anarhističke") pojedinca samo osakaćuje. Osvrćući se na svoj život, koji je započeo kao privilegirani pripadnik više srednje klase ali nastavio sasvim izvan tog svijeta, približava nam iskustvo dugogodišnjeg života u komuni i anarho-pank bendu *Crass*. Središnji je dio njegovih memoara (ponovni) oproštaj sa prijateljem Wallyjem Hopeom, pokretačem Stonehenge festivala, o čijoj je smrti pod nerazjašnjenim okolnostima već pisao u *The Last of the Hippies* (Active Distribution, 2009), ali je, kako kaže, iz straha prešutio mnoge stvari koje sada otvoreno izlaže. U *Shibbolethu*, osim s Wallyjem, vidljivo pokušava riješiti mnogo toga i sa samim sobom. Kroz čitav životni vijek Crassa i komune morali su balansirati između odbijanja etiketa "predvodnika" te aktivnog djelovanja i izražavanja. Iako su mnoge inspirirali živim primjerom, čvrsto su se držali stava da autoriteti, stručnjaci i vođe ne postoje. Penny i društvo pokazali su da ne moraš znati ni svirati ni obrađivati vrt kako bi imao bend ili komunu. Ako nešto želiš, bitno je samo krenuti. A Shibboleth? U prijevodu s hebrejskog znači tok, rijeka, a izraz je koristilo jedno pleme kako bi provjerilo je li netko njihov pripadnik ili neprijatelj – po karakterističnom načinu izgovora te riječi. I danas označava način govora ili ponašanja kojim se nekoga identificira kao pripadnika određene skupine. Provjerava li Penny sebe ili nas?

Suart Christe, *Granny Made Me an Anarchist*, Scribner, 2005

Zbog bake sam postao anarhist

1964. godine Stuart Christie je uhićen u Madridu i optužen za pokušaj ubojstva generala Franca te tako postao "najpoznatiji" britanski anarhist. Njegova autobigrafija nam donosi pogled na odrastanje u siromašnoj četvrti Glasgowa, religijsku i klasnu segregiranost, a naravno i tadašnje životne prilike. Christie se već od rane mladosti aktivira na političkom polju kroz razne grupacije dok jednog momenta 1963. simboličkim deranjem iskaznice laburističke stranke odlučuje da je anarhizam ipak njemu najbliži i jedino efikasno oružje u borbi protiv sistema. Tu se njegova priča razvija u raznim smjerovima i daje odličan presjek anarhizma u engleskoj od 60-ih do 80-ih, od 1st of may group i Angry Brigadea, do raznih pojedinaca tadašnje anarhističke scene kao i grupa i taktika britanske policije koje su korištene protiv njih. Zbog sumnje da je član Angry brigadea je između ostalog uhićen 1972., ali i pušten nakon senzacionalističkog i od strane žutog tiska napuhanog suđenja.
Nakon godina španjolskih zatvora, te mnogih problema sa britanskim vlastima Christie ne gubi ni na trenutak britkost rasuđivanja, kao ni smisao za humor i upravo je to ono što ovu knjigu čini iznimno čitkom, a ne samo korisnom zbog velikog broja informacija koja će zanimati svakog zainteresiranog za povijest britanskog anarhizma.

U ime kapitalističkog rasta razni *developeri* korisite sve metode kako bi osigurali nastavak svojih skupih projekata

Aktivistkinja Pokreta podstanara pronađena mrtva

Jedna od najaktivnijih članica Pokreta podstanara, Jolanta Brzeska, pronađena mrtva u šumi. Tijelo joj je bilo spaljeno do neprepoznatljivosti i nije potpuno jasno je li bila živa ili mrtva u trenutku kada se to dogodilo. Jola je imala 64 godine. Bila je jedan od osnivača Udruge Varšavskih podstanara, dobar govornik i požrtvovna aktivistkinja koja je prisustvovala svim prosvjedima, blokirala deložacije i savjetovala druge podstanare. Također, bila je uključena u borbu s najozloglašenijim varšavskim kućevlasnikom u slumovima i sirotinjskim četvrtima, Marekom Mossokowskim, i u vrijeme svoje smrti bila je posljednji podstanar u vrijednoj nekretnini.

Jola je živjela u zgradi koja je bila u sklopu javnog stanovanja, ali naknadno privatizirana. Kvart u kojem je živjela bio je privlačan investitorima koji se bave gradnjom luksuznih stambenih zgrada, gdje stanovi koštaju 5000 eura po kvadratnom metru. Joline muke počele su 27. travnja, 2006. kada je skupina od deset ljudi došla na njezina vrata i lupala po njima. Na ovaj način je saznala da je njezin stan, koji je do tada bio dio javnog stanovanja, postao privatno vlasništvo.
Tisuće stanovnika Varšave su na sličan način dobile istu vijest, budući da je politika gradskih vlasti da ne obavještava svoje podstanare da postoje ponude za njihove stanove ili barem da su njihovi stanovi sada privatno vlasništvo. Mnogi, ako ne i svi, saznaju ove informacije tek nakon.
U ljude ovakve vrste spada i Marek Mossakowski, veleposjednik toliko ozloglašen da ga osuđuju čak i neoliberalni arhitekti privatizacije. Mossakovskijev hobi bio je, i još uvijek jest, kupnja vlasničkih prava za nekretnine. Prije nekoliko godina predratnim vlasnicima i njihovim nasljednicima, bilo je jako teško dobiti natrag nekretnine koje su bile nacionalizirane nakon rata. To je i danas jako teško, čak i za ljude s vezom. Iz toga razloga su mnogi vlasnici stanova, koji nisu imali pravnog znanja, prodavali svoje stanove. Mossakovski je poznat po tome da je jednu nekretninu kupio za 50 zlota (12,5 eura) da bi je kasnije pokušao prodati za 1,25 mil eura. Kao stručnjak za antikvitete, mogao je lako doći do najrazličitijih starih papira i dokumenata. Do vlasništva nad mnogim nekretninama došao je u vrlo čudnim okolnostima.
Ovaj veleposjednički „kralj slumova" je poznat po svojoj beskrupuloznoj taktici istjerivanja ljudi iz svojih stanova. Ako ih ne zastraše početni, najčešće ilegalni, pokušaji nametanja ogromnih podstanarina i "naknada", nastupaju druge metode. U slučaju Jolinog stana, nekoliko dana nakon prvog posjeta, podstanari su dobili pismo. U njemu je Massakovski tvrdio da su svi oni ilegalni stanovnici u zgradi, budući da je vlasnik promjenjen. (Ovo je izravno kršenje zakona jer, čak i ako ih je želio izbaciti, morao im je dati trogodišnji otkazni rok ili im omogućiti zamjenske stanove.) Pošto ih je smatrao „ilegalnima", zahtijevao je da mu plate dodatne naknade za prouzročenu "štetu" koje su dosezale i 500 eura mjesečno.
Jola je znala da je to nezakonito i odbila ih je plaćati. Kao kod mnogih u ovoj situaciji, njezina najamnina premašivala je njezina primanja. (U zadnjem periodu iznosila je 350 eura) Tada su počeli najrazličitiji oblici zlostavljanja. Mossakovski je čak pokušao provaliti u njezin stan i registrirati ga kao svoje mjesto boravka.
Za razliku od Jole, koja nije mogla od grada dobiti zamjensko mjesto stanovanja, milijunaš Massakowski, vlasnik nekretnina diljem Varšave, podstanar je u objektu koji mu je dodijelila općina. (Nitko ne zna živi li on zaista tu, ali on posjeduje i taj stan) Iako grad provodi privatizaciju stanova on tek u rijetkim slučajevima nudi zamjenske stanove starim podstanarima. (Prošle godine dodijeljeno je samo 90) Kada se ljudi nađu u ovakvoj situaciji, grad provjerava njihove prihode i, pošto je kriterij pre visok, mnogi ljudi, čak i umirovljenici, ne dobivaju pravo na zamjenske javne stanove. Birokrati koji predvode uništavanje sustava javnog stanovanja traže bilo koji razlog da bi osporili nečija prava na stan, često kršeći sva pravila. U slučaju Jole, njezino pravo je osporeno jer njezina kćer ima stan. Iako ovo ne bi trebalo igrati apsolutno nikakvu ulogu, poznato je da grad ponekad kaže ljudima, koji su izgubili svoje stanove i koji traže zamjenu, da mogu otići živjeti sa svojim roditeljima ili djecom - čak i u druge gradove.
Jola je bila revoltirana svojom situacijom i odlučila je uzvratiti i boriti se. Kroz „Pokret podstanara" borila se za promjenu ove politike, tako da i drugi ljudi ne bi morali prolaziti kroz ono što ona prolazi.
Unatoč činjenici da je njezin slučaj i dalje bio na sudu, Mossakovski je tvrdio da je ona njegov dužnik i da mu duguje ukupno 20 000 eura. U vrijeme njezine smrti ona je bila posljednji preostali podstanar u toj zgradi.
Jolina kćer je prijavila da je njezina majka nestala u vrlo nejasnim okolnostima. Nekoliko dana nakon toga rečeno joj je da je upravo na dan nestanka Jolante Brzeske u šumi pronađeno spaljeno tijelo. Tijelo je bilo spaljeno do neprepoznatljivosti, ali nekoliko predmeta koje je imala kod sebe nije bilo uništeno, uključujući ključeve njezinog stana, naočale i slušni aparat. Mnogima se čini da policija nije pretjerano zainteresirana za istraživanje ovog slučaja. Iako sve upućuje na to da je Jola ubijena na izrazito brutalan način, policija je pokušala predložiti „alternativne teorije" kao samoubojstvo ili da je Jola možda bila „član kulta". Nejasno je postoji li ikakva posebna motivacija za smišljanje ovakvih „alternativnih teorija".
Jedno je sigurno: ljudi uključeni u „pokret podstanara" okrivljuju očajno stanje u stambenoj politici grada koja ostavlja podstanare na milost i nemilost besrupuloznih špekulanata i veleposjednika. Zavjetujemo se da nikada nećemo zaboraviti Jolin tragični slučaj i njezin doprinos borbi koju ćemo nastaviti sa više odlučnosti nego ikada.

Ispod pločnika možete pronaći u:

ZAGREB :: **knjižara Što čitaš?**, Gundulićeva 11 // **književni klub Booksa**, Martićeva 14d // **knjižara Jesenski i Turk**, Preradovićeva 5 // **knjižara Meandar**, Kaptol centar // **knjižara Planetopija**, Ilica 72 // **Superknjižara**, Rooseveltov trg 4 // **net kulturni klub Mama**, Preradovićeva 18, // **Roko i Cicibela**, Pierottijeva 11 // **ČAKOVEC** :: **knjižara VBZ**, Kralja Tomislava 3 // **KARLOVAC** :: **Domaći**, Struga 1 // **PULA** :: **knjižara Castropola**, Zagrebačka 14 // **MP Hacklab**, Gajeva 3 //**RIJEKA** :: **infoshop Škatula**, Delta 5 // **SPLIT** :: **infoshop Dislexia**, Klub Kocka, Savska bb // **ZADAR** :: **Smart shop**, Stomorica 2 // **Z.V.U.K.**, Rikarda Jeretova Katalinića 5 // ...i raznim javnim događanjima... Ukoliko ste u mogućnosti distribuirati *Ispod pločnika*, javite se i poslati ćemo vam željeni broj primjeraka...

Grupe i projekti

U svakom broju objavljujemo listu kontakata grupa i projekata koji su aktivni, informativni, potiču samoobrazovanje...

325
http://325.nostate.net

Anarchist Library
http://theanarchistlibrary.org

Anarhistički sajam knjiga u Zagrebu
http://www.ask-zagreb.org

Angry News From Around The World
http://sysiphus-angrynewsfromaroundtheworld.blogspot.com

Infoshop Dislexia
Klub Kocka, prvi ulaz desno, Savska bb, Split
e-mail: infoshop_dislexia@net.hr

Fire to the Prisons
http://firetotheprisons.angelfire.com

From the Greek Streets
http://www.occupiedlondon.org/blog/

Slobodarska knjižnica i čitaonica Roko i Cicibela
Pierottijeva 11 (u sklopu AKC Medika), Zagreb

Infoshop Škatula
Delta 5 (bivša zgrada Ivex-a), Rijeka
http://skatula.anarhija.org

Sabotaža pokvarenog sistema
http://aktivizam.12.forumer.com

Izdavačka kuća Što čitaš?
http://www.stocitas.org

Zine Library
http://zinelibrary.info

Početna naklada *Ispod pločnika* je 1500 kopija. Stvarna naklada je vjerojatno i veća, ali nemamo uvid u ukupan broj kopija koje nastanu nakon početne naklade.